

PETRI ANDREÆ MATTHIOLI MEDICI

Senensis Commentarii,

IN LIB. SEXTUM PEDACII DIOSCORIDIS ANAZARBEI, DE LETHALIBVS
VENENIS, EORUMQUE PRÆCAUTIONE
ET CURATIONE.

PRÆFATIO DIOSCORIDIS.

SUPERIORIBUS, amicissime Aree, libris tradidimus de aromatibus, oleis, unguentis, arboribus, & earundem fructibus, lacrymisq; : item animalibus, melle, lacte, sevo, frumentis, oleribus, herbis, radicibus, liquamentis, vinis, metallisque. In hoc verò totius operis ultimo, facultates medicamentorum recensimus, quæ prodesse nobis, aut officere possunt. Vitata igitur orationis prolixitate, opus institutum prosequamur. Huiuscemodi autem tractatus cum bifariam distributus sit, in partem venena præcaventem, ita ut ne fallant sumentes, aut si quando per imprudentiam dentur, ut tum quoq; innoxia fiant, irritaque: & in ratione iis succurrendi, qui jam noxam sentiunt: primum disseram de præcavendi modo, quem esse difficillimum pleriq; majorum arbitrantur, quod dantes clam venena ita insidias temperant, ut peritissimum quemq; decipiant. Siquidem venena sua amaritudine, permixtis dulcibus, spoliant, & grave odoris virus mistura odoramentorum eximunt. Aut medicamenta immiscent, quæ tuendæ sanitatis gratia dari putantur, & præsertim in valetudine, ut absinthium, tragoriganum, satureiam, aut hyssopum, quin etiam thymum, irim, organum, abrotonum, castorium, aut si quid medicamentis purgatoriis cognatam habere qualitatem videatur. Aut potionibus inferunt, ut vinis asperis, juribus, passis, mulsæ aquæ, multo: succis, ut in cremore lentis, polentis: aut medicaminibus, aut aliis, quæ assumuntur, edulii speciem referentibus. Quare qui in ea suspitione sunt, conditos cibos vitare debent, omniq; intenso sapore dulcium, aut salforum, aut acidorum abstinere: nec sitibundi assatim bibere, aut esurientes voraciter comesse, semperque ad saporem horum diligenter attendere, præsertimq; potu frigidam aquam præsumere. Satiato enim appetitu, qualitates ægerrimè postea concoquuntur. In ægris quidem facile cavemus potiones auxilii prætextu dari solitas, quas offerunt improbi veneficiorum artifices: itaque ob id laborantes morbo non perinde audentium injuriis patent. Et hæc quidem, ne facile incauti seductique homines capiantur dolis veneficorum, ratio est, & facultas. Sed alia superest expeditior, ut suspiciosi aliqua præsumant, quæ venenorum vires hebetent, & inefficaces irritasq; reddant: cujusmodi caricæ sunt cum juglandibus nucibus manducatæ, & quæ cedromela vocant, id est citria, seminisque napi drachma cum vino. Item folia calaminthæ, aut creta, quæ Lemnia sphragis appellatur, pondere pari cum vino: aut rutæ folia, & nucis juglandis nucleum: aut caricæ duas, & salis callum jejuni sumant, & nullo veneni genere lædentur. Antidota ex vino sumpta, eundem effectum præbent: inter quæ intelligitur magnum Mithridatium, & quod scinco, & quod sanguine temperatur. Quin & sæpe venenis obsistunt peculiares quidam corporum affectus certo quodam modo constitutorum, cum quadam cibi, potusque qualitate, tum vini copia ita temperatorum, ut cum venenis dissentiant: siquidem ingesti veneni vires frangunt, atque jam priore alimento fractis, præclusisque meatibus, obstant, ne membratim per digestionem insinuetur. Verum enimvero, quoniam fortunæ necessitas interdum similia discrimina peregrè agentibus adfert, absque ullis insidiis hominum, non nihil differendum mihi de hac re necessarium ducò. Jam primum igitur culinam apparare loco subdiali convenit, cibosque & potus in huiuscemodi loco struere. Si id fieri commodè nequit, secunda erit conditio hæc apparandi, apponendique sub tecto. Sed tum diligenter laquearia animadvertenda: frequenter enim à superioribus contabulamentis animalia decidunt exigua quidem, sed quæ non modicam perniciem moliantur, ut phalangia, stelliones, & alia quædam reptilia. Porro vinaria vasa diligenter intueri oportet: namque reptilia odore vini illiciuntur, quæ interdum sorbendo noxium virus eructarunt, interdum verò delapsa immerisque expirarunt, & exitii causas haurientibus attulerunt. Sed hæc hætenus dicta sint, ne cauti, & providi insidiis pateant. Quod si qui sua sponte, aut ex quorundam insidiis sumpserunt, auxiliari primo quoque tempore oportebit: siquidem dum comites singulorum venenorum notæ expectantur, immedicabile sit venenum, & paulisper neglectum, medicamentis ægrè cedat. Quare si qui pro comperto se virus sumpsisse intelligunt, & fateantur, aut eorum

tum

rum, qui aderant, testimonio constet, protinus ad idonea remedia transeuntes, facile peculiari, nativæque constitutioni restituemus. Neque enim iis assentimur, qui prorsus auxilia in huiusmodi frustra adhiberi contendunt. Quæ enim modo morbi, quorum causæ cæcæ, latentesque corporibus insident, medicinam admittunt, & quæ forinsecus incurrunt venena, medendi rationem aspernantur? Aequè verò omnes morbi pro causarum ingruentium magnitudine, proque antecedentibus affectionibus qualitatibusque, quibus sit opportunum corpus, vel medicabiles sunt, vel nullis cedunt medicamentis. Quod si qui forsan obmutescerent, aut remulenti, aut nolentes alioqui venenum à se egeri, nullam nobis ejus cognitionem præbeant, tum protinus accedendum ad ea, quæ communiter epotis quibuscunque venenis opitulari consueverunt. Atqui nullum magis in omnia valens auxilium dari potest, quam ut proximo loco virus foras exhauriatur, priusquam invalescat. Quare sine mora calidum oleum ex aqua, aut scorsum, ut vomitate cogantur, dari convenit. Aut si oleum natura loci negat, butyrum cum aqua calida malva, aut lini semine, aut trago, urtica, feno græco, aut halicæ decocto, vicem ejus exhibebit. Hæc enim non modò vomitionibus exigent vi illa sua laxatrice, aut nauseam ciente, sed alvum quoque subdenter huiusmodi argumento deprehendere licet. Esto, ut quisquam viva calce, vel sæpe, aut cantharidibus, aut alio quovis acri, corpus exulcerare statuerit, is si ipsum oleo leniter illinat, exulcerationem non accipiet. Atqui neque vehementer adstringi corpus, neque refrigerari poterit, si antea permentum adfert: sed quod assumptum virus nonnunquam odore, coagulatis grumis, aut colore prodatur: quippe cum odore, & amaritudine, meconium: colore, cerussam, gypsumve: grumis, lac aut sanguinem animalis recens jugulati ostendat. Nam gravis odor regestorum, leporis marini, aut rubetæ veneficia deprehendit: ita ut nonnulla ab iis remedia peti possint, ad idonea singulorum auxilia transeuntibus. Oleo etiam malvæ decoctum admiscetur, aut glaucium, aut adeps anserinus, aut pinguium carniū jura, aut lixivium lignorum cinere factum. Ubi verò vomitus diligenter citatus fuerit, ne quid in ventre coierit, quæ hæserunt intestinis reliquæ, clystere acri devocentur. Facit & nitrum tritum cum hydromelite sumptum, & vina vetera liberalius epota, gallinacea jura, præpingues pisces, vetustæ carnes pinguesque, & quæ adipe aut recenti butyro parantur. Alvum namque subducunt, uti diximus, & stomachum resolventia, prouiore ipsam ad vomitum reddunt: & venenorum acrimonia hebetant, atque meatus obstruentia, celerem virium penetrationem inhihent. Quinetiam medicamenta dantur, quæ communi dore profunt, ut Lemnia terra, agaricum, abrotonum, irio, radix eryngii, semen pastinacæ, & calaminthæ, nardum Gallicum, castorium, ferulæ virentis medulla, flos rhododendri, succus marrubii, laser, aut laserpitium, sagapenum, peucedani succus, aut panacis, & radix, quam magudarim appellant, aristolochia longa, sylvestris rutæ semen, & betonica, quam cestron nominant, folia: singula cum vino drachmæ pondo sumi debent. Effectum præbet polii decoctum, & seseli, & liquida pix linctæ. Magnificè ferunt opem antidota, quæ in calce operis scripta reliquimus. Communis ratio præstandi auxilii ita se habet. Cæterum ab iis, quæ consueverunt evenire, communia remedia sumptuari possunt. Fere enim vires venenorum quam plurimorum in affectus consimiles corpus tandem redigunt. Quam ob causam plerisque communia conducunt auxilia: varia etenim sunt venenorum genera, communes tamen, nec multi iidem affectus oriuntur. Neque fieri potest, ut omnes concurrentesque casus, quæ symptomata vocant, unum venenum sequantur, alioquin supervacanea fuisset venenorum singulorum traditio, cum suis remediis ab authoribus descripta. Neque verò in uno eodemque promptum est invenire, ut quis stomachi, alvi, intestinorum, jecoris, renum, & vesicæ dolore vehementer crucietur, ut singuliat, erodatur, contremisecat, refrigeretur, obmutescat, convellatur, pulsus elanguescat, spiritus difficilis fiat, veterno prematur, vertigo obversetur, caligent sensus, stranguletur, sirit, sanguis erumpat, febre confluetur, ægrè lotium reddat, torminibus vexetur, crebrò vomitet, nausea prematur, rubescat, livore sugilletur, palleat, desipiat, stertat, viribus deficiat, & pleraque alia faciat, patiaturque: singula enim in generales affectus deducta, pauca numero, & communia ea demonstrant, quæ evenire consueverunt. Quare in singulis, quæ supra diximus, non facile fuerit devoratum virus cognoscere. Nam oris & linguae erosio, stomachi, ventris, vesicæ ac renum inflammatio, vehemens urinæ difficultas, & interdum cruoris cum eo exitus, lancinatio, & in pluribus partibus quidam adustionis sensus, non in cantharidibus modò potius reperiuntur: sed in erucis quoque pinorum, & bupreste, & salamandra. Porro non modò eos, qui meconium hausserunt, veterno, aut sopore premi, stertere, livore sugillari, torpere, refrigerari, stupefcere, toto corpore pruritu sentire, sensu privari constat, sed eos etiam, qui mandragoram, aut cicutam devorant. Delirium non hyosciamus tantum infert, verum etiam quæ toxica appellantur: itidem aconitum, & mel, quod in Heraclea Pontica gignitur. Strangulatio non minus in fungis, quam in sanguine taurino, lacte, aconito, cerussa, gypso conspicitur. In summa, difficile unum uni veneno proprium invenire signum, quod haustum, gustatumque virus prodere possit: maxime, quod hæc cæterorum etiam vitiorum, quæ in corpore exoriuntur, communia sequi solent. Cæterum in his, quæ celeriter enecant, noxam signis forsitan indicare possis, si ad ea respexeris, quæ sumus dicturi. Sed in iis, quæ ad longas ægritudines spectant, nihil ad medendi rationem difficile, duntaxat quod pertineat ad indicia noxæ, utpote cum venena statim, atque præsentaneam vim illam perdiderunt, transmutata in longos affectus, communia reliquorum vitiorum remedia, compositionesque flagitent, cum venefica proprietas non amplius insit. Si verò longa sit affectio, in aliquod diuturnorum morborum genus recidet, à quibus facile fuerit medendi rationem assumere. Sed de iis, quæ generaliter auxiliantur, hætenus. Consequenter quæ privatim singulis profunt, scriptis mandabimus, si prius sigillatim exposuerimus, quæ ex singulis ordinibus exitialem, aut maleficam vim sortiuntur, ut medicinae studiosi ea cautè observent, quæ ad rationem salutis scripta inveniuntur: quod nonnulla eorum, quibus utantur, venenis sint commista. Incuria enim magnas adfert noxas, & sæpe continuo usu eorum, homo in perniciem agitatur. Proinde animalia, quæ exitiosam vim habent, hæc sunt: cantharides, buprestis, salamandra, pinorum erucæ, lepus marinus, rubetæ, & rana palustris muta, devoratæ hirudines. Semina sunt hyoscya-

hyoscyamus, coriandrum, cicuta, gith, psyllion. Liquamenta, meconium, opocarpas, thapsia, fucus, elaterium, mandragoras. Radices, quas mittit chamaeleo, aconitum, thapsia, veratrum, ixia, agaricum nigrum, ephemerum, quod aliqui Colchicum vocant, quod in Colchide nascitur. Arbores, herbae, oleraeque: simlax, quam aliqui tithymalum appellant, Romanitaxum: solanum nianicum, quod & dorycnium dicitur: sardonis herba, quae ranunculi genus est: corniculatum papaver, pharicum, toxicum, ruta sylvestris, fungi. Ab animalibus, taurinus sanguis recens, lac intus coagulatum, mel Heracleae in Ponto genitum. Metalla, gypsum, cerussa, calx, auripigmentum, duo sandarachae genera, spuma argenti, adarce, plumbum, & quod argentum vivum dicitur. E liquoribus domesticis, vinum abunde post balneas potum, aut passum, & frigida aqua similiter.

COMMENTARIUS MATTHIOLI.

AGNVM saue. & immensum beneficium acceptum referre debent sapientissimo Dioscoridi, non solum Medici orbis universi, sed etiam universa simul humana natura: quippe quod is artem medicam illustraverit quing. superioribus libris, in quibus infinitorum simp. med. historiam, ac facultates mirum ordine tradidit: sine quibus nullo quidem pacto agnoscere propelli possent, nulla quoque earum noxia leleri, quibus vita nostra consistatur, ac tollitur. Sed longe plura adhuc beneficia eidem accepta referri debent, quod deinceps in hoc sexto volumine, exactissima scientia mirabilique doctrina ac ratione explicaverit, & quomodo quisque lethalia omnia venena praecavere possit, & qua etiam ratione

Benefici-
um à Di-
oscor. in
posteror
collatum

succurrat, ne eadem perniciem, vel aliquam inferant noxam, quae prius per imprudentiam, aut malitiam, aut dolum in-
tus in corpus assumpta fuere. Nam et si medicamenta tam ad universales, quam ad particulares morbos, qui quotidie in-
vadunt, affliguntque humanum corpus, necessaria plurimum semper extiterint, appropinquatque utilia: innumeri tamen habentur
morbi, qui servata tantum victus ratione, natura duntaxat ope pelluntur. Secus autem evenit his quibus venenum ex-
hibuitur sit: quandoquidem nisi prius haustus praestantibus admodum antioxis veneno praevenerint, vel post ipsum assum-
ptum remedia non admiserint, rarissime vel nunquam natura viribus servantur. Quin potius eos plerumque vita deficit,
qui venenum hanterunt, nisi quam primum succurratur remediis: de quibus ita abunde, accuratissime scripsit Dioscorides,
ut Galenus & gravissimus auctor, & medicorum facile princeps, nec non tota posteriorum Graecorum, & Mauritanorum
schola, ipsum in hoc adeo diligenter sint imitati, ut ab eo omnem huiusce facultatis doctrinam didicerint. Cuius rei am-
plissimus testis est Gal. lib. 1. de antidotis. Quamobrem omnibus perspicuum esse potest, Dioscoridem in hac venenorum, ag-

ac in illa medicamentorum facultate omnium facile principem, & magistrum extitisse. Itaque cum in alios ejus quing. su-
periores libros, commentarios (ut puto) non inutiles conscripserim, me equidem opera pretium facturum putavi, si libro
quoque sexto commentarios adderem, praesertim cum noverim quam utile sit ac necessarium, homines in universum affligi
tum modum, tum rationem tam praecavendi, quam curandi venena, non solum ea, quae intus in corpus sumuntur, sed etiam
qua venenosorum animalium morsu, vel ictu ejaculantur, & relinquuntur: Siquidem malefica venenorum vis, adeo gra-
vis & potens humanae naturae semper extitit inimica (huic enim magis, quam ceteris adversatur) tantaque velocitate suum
exequitur munus, & saepenumero eundem praestit effectum in corporibus nostris, quem praestat voracissimus ignis, si quando
ad aridissimas pervenerit paleas. Fit enim ut plerumque, venena, dum jubent qui sumpserunt, vel ictu languent, medicos ac-
cesseri, eosque corporis humores inficiant, atque etiam principes partes, ut subinde nihil, vel parum possint remedia, & quam

Ratio
commen-
tationem
in librum
sextum.

praeantissima antidota. Quapropter recte Galenus lib. 3. de simpl. medic. facultatibus cap. 23. scriptum reliquit, quod
quando venenum putredine, & erosione enecans, gravem corpori intulerit noxam, fieri quidem non potest, ut amplius
vincatur, supereturque, vel victur ratione, vel generosorum medicaminum ope. Ex hoc itaque, accepi, clareque cognovi, quod
si in hunc quoque librum sextum commentarios non scripisssem, praestantiorum, magisque vitae humanae necessariam
medicamentorum partem, intactam silentio praeerissem. Quae quidem pars, cum praeterea a nobis ex Dioscoride pluribus
ante annis in Italicam linguam versa habeatur, ac etiam huius nostris commentariis enarrata, causa nimirum erit, qua po-
tissimum innumeri homines, non modo mortiferis se tueantur venenis, sed a morte quoque liberentur. Nam quicumque in
his nostris incidit commentarios, qui Italicis, aut Latini sermonis non fuerit prorsus ignarus, quaequam non fuerit Me-
dicus, non tantum sibi ipsi, verum etiam aliis adjumento esse poterit. Nempe quod usus medicamentis tum simplicibus
tum compositis ad venenorum noxam facientibus, quorum inferius praestantiora, valentioraque referam: quin etiam con-

venientibus usus cautionibus, facile aliquando veneno prorsus medebitur, aliquando autem tamdiu agros vivos tradu-
cet, quamdiu diligentissimis Medicis accersitis, qui non semper praesto sunt, sed magna ex parte vel longè distant, vel ab-
sunt, integrum medendi locum relinquet. Sed anteaquam modum, ac rationem praecavendi veneni in medium affe-
ram, non alienum duxi, ad ampliorem huiusce rei doctrinam, nonnulla in universum praemittere scitu, ut arbitror, neces-
saria, ut sine quibus tractatio hac diminuta, & imperfecta videri possit. Primum itaque, dixerim (ut etiam Concilia-
tor inquit, in libro, quem de venenis edidit) venenum omne intra corpus nostrum assumptum omnibus suis facultatibus
prorsus opponi cibo, quo nutrimur. Nam quemadmodum cibus in nostri corporis sanguinem vertitur, fitque in omni sui
parte membris, quae praecipue nutrit, similis locum illius, quod continuo in nobis exolvitur, subintrans: ita venenum con-
trario modo se habens, corpus ac membra, quibus primo adhaeret (ut infra latius dicetur) in sibi peculiarem venenatam
naturam transfert. Unde quemadmodum animalia omnia, omnesque fructus, quae terra parens gignit, quaeque in nutri-

mentum verti possunt si a nobis edantur, in nostrum transeunt alimentum: sic per oppositum modum, venenata intro
in corpus sumpta, universa corporis nostri membra venenata reddunt. Quippe cum omne agens suo passo sit fortius,
venenum vi sua agendi valida, nostram vincit substantiam, vertitque in suam venenatam naturam, ea sane ratione, quae
ignis sua vi agendi potentissima paleas celerrime in se ipsum convertit, & conficit. Ob id itaque, dixere antiqui rerum na-
turalium exploratores, quod venenum homines interficit corrupta corporis temperie, & compositione. Id quod maxime
comprobat Galenus lib. 3. de simplicium medicamentorum facultatibus, ubi, in hoc, inquit, differt alimentum a medica-
mento, quod hoc nostrum corpus alterat suis qualitibus, illud vero convertitur, fitque substantia corporis simile. Porro
scire convenit (ut Avicenna, & Averroes posteritatis memoria prodiderunt) venena in universum trium esse generum:
ut enim aut a plantis, aut ab animalibus, aut a metallicis exitiosam vim habent, ita inde discrimina fortuntur. In plan-
tu igitur ea omnes inter venenata recensentur, quae ciborum naturae omnino repugnant, & adversantur: quae natura non
ejusmodi

Venen-
operatio
qualis.

Veneno-
rum ge-
nera tria.

Nnn

ejusmodi

eiusmodi sunt, ut esitata in alimentum converti possint: quin immo contrariam obtinent facultatem, ita ut membra jam nutrita, in se ipsas convertant. Cuiusmodi est elleborus, aconitum, cicuta, napellus, Sardonis herba, nerium, & alia quàm plurima plantarum genera, de quibus in processu pluribus seorsum agemus. In animalibus ea omnia veneno inficiunt, cuius natura humana prorsus adversatur. Patet id in viperis, aspidibus, basiliscis, lepore marino, rubeta, scorpio, phalangio, salamandra, rabidis quadrupedibus: item in morticinis carnibus aut à fulmine occisis, aut à venenosis, & rabidis animalibus. Caterum hac in re, licet nonnulli dicant venenum cum vita animalis consumi, eo ducti exemplo, quòd cervi, lupi, apri, & reliqua fera, quæ venenatis sagittis conficiuntur, innocuè comedantur, scire tamen oportet, hanc regulam deficere in his, quæ pestis, aut rabies, aut fulminis ictus, aut venenosorum morsus enecat. Quandoquidem complures vidi mortuos esse, qui tantum boves peste confectos excoctaverant, haud aliter toto corpore rumen-tes, ac si in hydropem incurrissent. In metallicis denique illa omnia produntur venenata, quæ malefica, ac lethali constant facultate. Quæ-
Venena **quot** **modis** **mortem** **adferant.** **10**
 lia sunt argentum vivum, auripigmentum, sandaracha, magnes, & similia. Ad hæc sciendum est venena non solum interficere per os sumpta, sed interdum etiam extrinsecus applicata, variis ac diversis rationibus. Porro quæ per os sumpta venena vitam adimunt, sub ciborum, aut medicinarum specie plerumque propinantur. Quæ vero exterius tantum admodum inficiunt, ut plurimum à venenatis, & mortiferis animalibus desumuntur. Siquidem hæc homines non morsu modo, vel ictu necant, sed visu quoque, sibilo, & tactu (ut quidam scribunt) interimunt. Quin etiam non desunt venena, quæ gustu, olfactuque, tantum statim hominem in perniciem agant nulla temporis mora, quæ quidem inter cetera malitia & atrocitatis principem locum obtinent: quippe quòd secum deferant præsentaneum interitum, ex quo nullum subinde fiat reliquum in felicibus moribundis succurrendi tempus. Caterum morsu, tactuque, interficiunt viperæ, aspides, scorpiones, phalangia, pastinacæ, pisces, rabidi canes, & alia id genus plura. Visu autem & sibilo (ut auctor est Galenus libro de theriaca ad Pisonem, si tamen Galeni legitimus est liber) statim inficit Basiliscus. Tactu alius serpens enecat, de quo agens Aricenna lib. 4. fen. 6. narrat, quòd à milite quodam hasta infusus virulentam vim per hastam transmisit ad manum, quam primum infecit, & deinde totum corpus corruptit. Ad huiusce rei probationem illud sanè compertum habeo, quòd in
Historia **notabilis** **20**
 agro Tridentino evenisse scio. Nempe cum rusticus quidam esset suis in vineis, parvum quendam collem sapius ascendebat, ut ibi uværum custodiam ageret. Hinc quadam die ad collis pedem magnum & horrendum vidit serpentem, cuius capiti supernè hastam satis longam infixit: at dum fixam feram se hinc inde fortiter contorquentem, & hastam circumvolutam, pro viribus teneret, magnam tremore correptus est, quo maxime deterritus vociferans, viatores, & circumstantes colonos ad se ire rogabat. Quam vociferationem audientes, qui non longe aberant rustici, eò cursu velociter contenderunt, & ipsum ferè semimortuum invenerunt. Cognitæ tamen ex occiso serpente, sui infortunij causa, ad theriacam, & alia antidota confugerunt, quibus eum ad vitam revocarunt. Veruntamen duobus annis postea is universi ferè corporis stupore in lecto semper decubens agrotavit, & eo præsertim brachio, quo perniciosum animal hasta occiderat. Nec ad-
30
 modum mirari rem hanc nobis licet, cum videamus (ut etiam literis mandavit Galenus lib. 6. de locis affectibus) torpedinem marinam de repente piscatoris manum obstupescere, ac torpidam reddere, ubi primum is tridente eam tetigerit. Id quòd similiter efficit, transmissa per funem reris qualitate, dum trahitur in litus. Proinde id experientia docti piscatores, si dum retia trahunt, manus torpescere, tremereque, præsentiant, ceriò torpedinem capram sciunt, et si longo admodum fune trahatur. Unde illud perspicuum est, quòd si huiusce piscis qualitates per tridentis hastam, & retis quam longissimum funem transmissæ ad manum, inficiunt & corrumpunt homines, eò magis id ipsum fieri poterit, si animalia ipsa, aut nuda manu, aut alia corporis parte tangerantur. Idcirco manifestè constat nullum esse brachium tam validum & robustum, quòd torpedinem adhuc viventem diutius sustinere possit. Quare admirandum sanè non erit (ut lib. testatur Galenus nuper citato) quòd spiritum canis rabidi, si humanum corpus contigerit, perinde ipsum rabie afficiat, ac si ab ipso cane esset demorsum: nam & huiusce effectus hac nostra ætate plura afferri possent exempla. Neque etiam alicui virum esse debet, quòd
40
 spiritum aspidis cognomento Pityas omnes veneno inficiat, quos contigerit. Hoc idem similiter efficiunt quadam saviissima venena arte confecta, tantæ permeandi & penetrandi vi prædita, quòd illitis (ut ferunt) sellarum pediferis, infessorum ocreas penetrant, donec ad nudas pedis plantas perveniant, & inde per cutis spiracula in corpus ingressæ, universa ejus membra corrumpunt, & absunt. Horum usus (ut audio) frequens apud Turcas, & alias ferinas gentes. Ex hac autem re nullam quis capiat admirationem oportet: siquidem arteria corporis nostri (teste Galeno libro tertio de simplicium medicamentorum facultatibus, ac alibi in locis) ad se intus trahunt quodcumque, proximè circumdat eas, dum continuè dilatantur. Id quòd quotidie liquet ex inunctionibus, ac suffitibus ad morbum Gallicum paratis, quippe eadem ab arteriis attractæ, ubi argenti vivi, cinabaris, vel sublimati officinis vocati plurimum admiserint, saviissima sæpe pariunt sympto-
50
 mata. Sunt & alia venena, quæ olfactu tantum (ut quorundam fungorum meminit Rasis) præsentaneam afferunt mortem his, qui ea naribus admoverint. Huius summa malitia sedem illud sanè tenere debebat, quo florem recentioribus
Venena **olfactu** **necantia.** **50**
 vetonicum vocatum, Senis quidam circumforaneus infecerat ex his qui innocuè venenum devorare profitentur, quem cum olfaciendum exhibuisset suo concurrenti in publico Senensi foro is ex solo olfactu de repente concidit mortuus. Præterea venena quadam sunt, quæ solo gustatu, quanquam non deglutiuntur, perimunt: idque præstat aspidis surdi spiritum. Quo memini quosdam imprudenter infectos esse. Inter quos vidi ego rusticum in valle Anania, qui dum forum secaret in pratis, feram falce per medium secuit, & cum postea capitis truncum manu cepisset, ut sociis astantibus ostenderet, utpote qui jam feram demortuam fortasse censebat, suspensus manu truncus caput retorfit, & rustici manum saviens mordit. At ille credens suctu vulnere succurrere, os statim morsui admovit. Quo facto de repente in terram cecidit, ubi illico mortuus factus deperit. Insuper sciendum est, quòd venena non uno eodemque modo, neque ab una eademque causa suos
Venena **solo** **gustu** **necantia.** **60**
 pariunt effectus. Siquidem (ut sapientes quidam memoria prodiderunt) quadam agunt excessu qualitatum elementorum, quarum mixture constant. Quædam verò propria tantum qualitate aut forma, quam occultam proprietatem medicorum quidam appellant, in mixtis inferioribus introducta ex influxu linearum rectarum radicalium, quæ ex syderum fixorum splendore proveniunt, pro materia mistorum proportionem seu constitutionem. Alia denique, utroque modo simul agunt, nempe & qualitate elementari, & propria quam formam specificam nominant. Porro venena, quæ excessu tantum suarum qualitatum operantur, suas variant actiones, pro varietate ipsarum qualitatum: quippe quòd unum sit calidum, aliud frigidum, aliud siccum, aliud humidum. Quæ igitur caliditate excedunt, duobus modis perimunt. Uno quòd intus in corpus sumpta excalfaciant, urant, corrodamque, usque ad cor: alio quòd extrinsecus apposita corrodam & exedant carnes usque ad ossa: id quòd lepore marino ascribitur. Vel quòd summe calfacientia tam intus, quam extra corpus adurant, quemadmodum euphorbium, & elleborum donec inflammato tandem corde interimant. Frigida similiter bifariam necem adferunt. Uno modo quòd exuberante frigiditate sua, usque ad cor corpus gelidum, stupidumque reddunt, quòd simul etiam cor congelascit, ut is evenire sapius compertum est, qui opium devorant. Altero, quòd obstructis ingenti
A **quali-** **tautibus** **exceden-** **tibus.** **60**
 frigiditate

frigiditatem atque anhelitum intercipiunt, & proinde suffocant, & strangulant, id quod praestant exustum plumbum, & fungi venefici. Duplicem & siccum venenum habet operandi modum: quandoquidem vel humidum sanguinem cordis absument, ut calx viva: vel separent ac dividant partes ab invicem, quousque omnia membra ad cor usque, in minimas dividantur partes: quem effectum praebeat risagallum vocatum. Humidum postremo, et si aliqui tradant non inveniri, quoniam nullum sit humidum reperire, quod ad quartum humiditatis excessum pervenerit: oppositum tamen declaratur exemplo illius, qui nocte dum dormiret, a serpente quodam demorsus (ut Gilbertus Anglicus narrat) mortem obiit: tumque mane a puero per brachium traheretur (sic enim arbitrabatur dominum a somno excitare) caro jam universa putredine confecta, tracto illo concidit, ossibus remanentibus carne prorsus exutis. Quod non certe alia de causa contigisse potuit, quam ab excedente veneni humiditate, qua summa sane inerat fere illiusdentibus. Eundem effectum praestat etiam salamandra, si in pulverem redacta bibatur, ut in processu suo loco docebit Dioscorides. Nec secus illi accidit, quem cenchris serpens momorderit. Quocirca recte proditum est a Galeno ex autoritate Hippocrati lib. i. de temperamentis, quod cum anni constitutio pluvialis, humida, & australis fuisset, ea potissimum humiditas fecit, ut succedente aestate carbunculi orirentur: quibus ob corruptam venenatamque humiditatem eorumque, in aliquibus brachia putruerunt, quod denique tota hac ipsa putredine correpta, a cubitu divisa deciderunt. In aliis vero tantam coxarum, crurum, & pedum caro putredinem sensit, quod plane ossa carne destituta remanserunt. In aliis denique non caro solum computruit: sed simul etiam nervi, ossa, eorum compagine, nexuque contabuerunt. Ex hoc itaque aperte ostenditur reperiri venena, tanta humiditate extuberantia, ut homines interimere possint, ut pote qua membra putrida efficiunt: sicut argentum vivum, quod sua humiditate modum excedente, insitum cordi natura humidum saepe corrumpit, ut quotidie videmus in his, qui eo unguentis excepto se inungunt ad luem Gallicam delendam: in quibus praeterquam quod semper gingivas, dentes palato unguentis excepto se inungunt ad luem Gallicam delendam: in quibus praeterquam quod semper gingivas, dentes palato tum, aliasque vicinas partes putredine afficit, saepe etiam ubi uberius quam par sit, inunctum fuerit, eos in perniciem ducit: quippe quod universo sanguini putredinem inferat. Idque extrinsecus dum axat adhibetur, quousque & id ipsum intus assumptum occidit, si modum quandam exceperit, ut libro superiore tradidimus. Siquidem praenimia frigida vita spiritus cordisque substantiam congelat, quod cuidam seplasiario, qui illud imprudenter biberat, evenisse narrat Conciliator Petrus Aponensis: Hoc igitur modo, aliisque praedictis suis venena praestant effectus, qua suis modum excedentibus qualitatibus mortem hominibus adferunt. Caterum venena, qua propria sui facultate, vel (ut dicunt) propria forma enecant, id non efficiunt, quod caliditatis, frigiditatis, humiditatis, aut siccitatis modum excedant, sed quod id peculiare a natura habuerint ex influxibus a radiis (ut supra diximus) quorundam siderum fixorum provenientibus, qua ea humana natura prorsus adversa genuerunt. Hac propterea et si tam pauca quantitate sumantur, ut vix sentiantur, tanta tamen postea quasi hora momento dissolvunt, & ad mortem trahunt: homines, a quibus hausta fuerint, quemadmodum aconitum, napellus, & toxicum facere consueverunt. Id quod optime novit Gal. lib. i. de semine, ubi rem explicavit his verbis: Quia ratione etiam minima particula humoris letalium venenorum, qua deleteria appellantur, ubi in animalis corpus ingressa fuerit, totum id momento temporis immutat, sibique simili affectione alterat. Nec secus fit curatio qua per venenorum remedia, & antidota adhibentur, qua alexipharmaca nuncupant, qua contraria letalibus alteratione totum etiam ipsa corpus immutant, non sane quod substantia ipsorum per totum penetret corpus (neque enim potest tam paucus succus tam brevi tempore corporis interduum maximam molem replere) sed qualitate diffusionis, qualis & extra nos a Solis iugore in ambientem aerem, & in nobis, tum a corde in arterias, tum a cerebro in nervos fieri conspicitur. Et lib. 5. cap. 19. de simpl. medic. facul. idem inquit: At medicamenta sunt quae tota essentia nobis contraria sunt: proinde si vel minimum eorum assumptum fuerit, omnino laedit necesse est, haec Galenus. Ex quibus facile constat, ipsum velle, quod antidota non secus atque venena agant in corpora nostra. Idem Galenus tertio simplicium medic. censu cap. 22. in praedictorum testimonium a scriptum reliquit. Medicamenta erodentia, & putrescentia etiam si quantitate minima sumantur, omnino tamen corrumpuntur, quia videlicet, qua putredini obnoxia sunt, calore, humiditateque putrescere solent. Atqui calidus, humidusque sanguis est. Itaque putrescere nunquam cessare possunt. Proinde longo etiam post tempore, a quo sumpta sunt, nonnulla interimunt, potissimum qua crassa, terrenaque essentia sunt: haec tamen Galenus. Sed ad antidota redeamus. Ubi sciendum est, quod ex his ea tutius operantur, qua praecavendi gratia antea assumuntur, quam qua post: nam ut venenum, quanquam efficax, nihil aut parum nocet his, qui prius se antidotis muniverunt (ut contigit Mithridati) ita pariter ratione nullum, aut paucum adferunt auxilium, qua postea exhibentur, nisi saepius, majorique quantitate sumantur, ut in corporibus majus eorum vis capiat incrementum. His ad stipulatur Galenus libro primo de antidotis a principio sic inquit: Mithridatica antidota, itemque theriaca non eam vim habent post venenum accepta, quam antea sumpta habuissent: nam portio antidoti qua prius, & semel hausta tutum a morte quempiam praestitisset, ea venenum subsequuta nisi ob quadruplum, quintuplumque aucta, non juvabit: neque id semel tantum, sed bis singulis quibusque diebus hausta faciet: haec tamen Galenus de his differens. Caterum venena, qua & manifestis, & occultis simul qualitatibus agunt, id praestant utroque modo, quo praedicta duo: quemadmodum agit euphorbium, quod licet venefica vi, quam ab excessu caliditatis obtinet, inficiat: inficit tamen & vi alia, qua a propria sua forma, & latente qualitate procedit. Cujus rei illud indicium est, quod exhibitum theriaca, cuius proprium est, ea omnia superare venena, qua propria forma, & tota specie operantur, efficacissime valet adversus euphorbium haustum. Quod si sola excedente caliditate euphorbium noxam inferret, tantum abest, ut theriaca, qua non parum caliditatis obtinet, auxilio futura sit, ut etiam illius noxam foveat, & augeat, quod tamen non facit. Scire etiamnum convenit non omnia venena cor primum petere, & illi noxam inferre. Siquidem repertiuntur, quibus ita natura comparatum est (id enim claret experientia) ut intus assumpta separatim noceant uno tantum corporis membro, alia vero alteri: quemadmodum etiam sunt medicinae, quarum alia praecipue cordi opitulantur, ut crocus, hyacinthus: alia cerebrum, & caput juvant, ut smaragdus, stachas, betonica: alia ventriculo praecipuam opem ferunt, sicut corallium, cinnamomum, gingiber: alia denique, aliis corporum membris eximie curandis sunt idonea, theriaca ad Pisonem: Sunt (inquit) plura medicamenta, qua quibusdam corporis partibus eximie curandis sunt idonea. Patienti igitur jecinori saepe eupatoria herba auxiliata est: Glans unguentaria (myrobala non vocant) lienem adjuvat: saxifragon, & betonica renibus pulchre faciunt: similiter alia aliarum (ut experientia observavimus) propria sunt medicamina. Tales igitur proprietates in venenis quoque reperiri affirmaverim: quandoquidem plane constat cantbaridas praecipue noxam inferre vesicae, cicutam cerebro, leporem marinum pulmonibus, & alia item aliis corporis membris particularibus, ut in hoc libro melius, latiusque ostendemus, ubi de singulis seorsum agemus. Id quoque non latuit Galenum, ut loco jam citato ejus verba aperte testantur, dum ait: Sunt nonnulla venena, qua partes etiam quasdam corporis privatim viciant,

Venenū
siccū
dupliciter agit,
Humida
venena
dari.

Argentū
vivum ut
necet.

A forma
propria.

Antidoto-
rum
actio.

Venena
manifestis & oc-
cultis
qualitati-
bus simul
agentia.

Venena
diversa
membra
petunt &
non pri-
mum cor

Nam ve-
nena in
statum
diem in-
terimere
possint?

Cicuta
curu-
mentu
sturnis

Utrum
quis al-
tuelieri
possit, ut
venena
ionocue
sumat?

ant. Nam lepus marinus pulmonem exulcerat, cantharis vesicam peculiariter afficit. Porro non ignorandum, quod et si venena hac (ut adnotat Gentilis) natura insitum habeant, ut seorsum unumquodq; membrum determinatum ledant: non tamen propterea sit, quin noxam etiam cordi communicent: nam si secus esset, neminem sanè interimerent. Quamobrem haud mihi displicet eorum sententia, qui ideo volunt omnia venena perniciose esse, quod cordis facultatem opprimant. Siquidem parum refert, an illud efficiant, quod primo cor ipsum opprimant, aut aliquo alio mediante. Huius rei manifestam fidem facit Galenus lib. 5. cap. 1. de locu affectu, ubi sic habet: Quanam ipsi cordi propriè vel primario affecto superveniant accidentia: quamam verò ipso ceteris partibus consentiente, id ex his intelligi potest, quia prius in aliis libris demonstravimus, ubi jam declaratum est innati caloris cor velut fontem esse, neq; animal mori omnino posse, nisi cor afficiatur: hac Galenus. Caterum illud etiam in disputationem venit, nunquid fieri possit, ut venena in diem exhiberi possint, & certis occidere temporibus, hoc est, quod certo & praefixo tempore mortem adferant: exempli gratia in uno mense, vel plu- 10 ribus, vel ad annum usq; non celerius, neq; tardius determinato tempore praefixo. Qua in re in primis auscultandus est Theophrastus, gravissimus & antiquissimus aut hor, qui lib. 9. cap. 16. de historia plantarum de aconito differens, ita scri- ptum reliquit: Componi autem ita ferunt, ut certis occidere temporibus possit, videlicet bimestri, trimestri, semestri, anno completo, nonnullum etiam biennio. Pesimè illos de vita discedere volunt, qui plurimum temporis resistere possint: pau- larim enim tabescat corpus, & languore pereat diuturno esse necesse. Facilius illos, qui confestim obeunt: hac Theophra- sti sententia. Veruntamen omnes ferè rei medica studiosos in hanc conclusionem convenire reperio, quod quamvis in ve- nenorum numero inveniantur (ut Theophrastus inquit) quae celerius, & quae tardius interficiant: non propterea tamen praescribi potest terminus certus, & dies, quo mortem inferre debent, ut quidam existimant. Nam quod venena citius, aut serius occidant, non tantum ex innata & propria eorum vi provenire censent, sed etiam quod magis, vel minus resi- stat ejus natura, quae venenum assumpsit. Id autem planè docet experientia: siquidem constat idem venenum eodem pon- 20 dere, vel eadem quantitate diversis natura exhibitum, alios in hora tantum perimere, alios in quatuor horis, alios in die, & nonnulli nisi parvam asserre noxam. Id quod etiam quotidie experimur in medicamentis, quae ad ejiciendam al- vum exhibentur: quandoquidem idem medicamentum eodem pondere, vel quantitate à diversis hominibus acceptum, in aliquibus suum celeriter praestat effectum, in aliis tarde, in aliquibus parum efficit, in aliis plurimum, in aliis nihil, in ali- quibus citra omnem molestiam deiecit, in aliis verò magno cum labore. Neq; tamen id alia de causa, accidere mani- festum est, quam ex vario, dispariq; agrotantium temperamento: quod non ita ad unguem deprehendi potest, ut certò sciri possit, quamdiu innatus eorum calor veneno resistere valeat. At quamvis concedi possit, quod quis adeo peritus ve- neficus reperiat, ut ex longa experientia, ac pariter scientia tam exactè naturam, & robur vitalis facultatis liceat in unoquoq; homine, ut conjicere possit, quousq; perdurare valeat, ubi venenum illi sua arte preparatum exhibuerit: non tamen propter hoc is determinatè scire poterit diem, neq; horam mortis illius, qui venenum assumpsit, non enim fieri 30 potest, nisi divino iudicio, aut afflatu, ut aliquis medicus, vel philosophus adamussim expendere possit ac metiri, quantum humidi substantifici, quantumq; caloris innati in quocunq; sit corpore, praesertim quod non semper in eodem statu persi- stant principes facultates: quo sit, ut quispiam modò plus, modo minus fortis appareat: tum etiam quod corporis tempe- ramentum plurimum immutent causa extrinseca, quas Graeci *agenata* vocant. Adde etiamnum quod antido- ta, quae à medicis huiusmodi venenatis continuè propinantur, etsi veneni vim ob sui contumaciam superare nequeant, impediunt tamen, ne id tam brevi tempore perimat. Vanum igitur crediderim esse, quod internas nostri corporis facul- tates, ac functiones possint (ut quidam rentur) iudicio duntaxat ita exquisitè expendi, ut lance expenditur crocus. At- qui scire etiam oportet, quod etsi hoc magna ex parte evenire possit natura ipsius robore in hoc magis, in illo minus existen- te: eo etiam tamen provenit, quod aliqui consent, arteriis, quibus venenum in cor fertur, admodum angustis, alij contrà admodum amplis. Namq; venenum ubi vias latas expeditasq; invenerit, non solum celeriter permeat, sed longè etiam 40 facilius unà cum aere provehitur, qui cordis refrigerio continuè ingreditur. Id quod his minimè contingit, qui propterea, quod cor minus calidum obtineant, arteriis potiuntur longè angustioribus, quin & spirituum vitalium facultatem valde imbecilliores habent. Quocirca Galenus tum tertio simplicium medicamentorum censu, tum libro secundo de ali- mentorum facultatibus, tradidit cicutam hominibus in cibo lethalem esse, sturnis autem nutrimentum. Quandoqui- dem hi arteriis adeo angustis praclusisq; constant, ut nullo pacto per eas ad cor lethali cicuta vi progredi possit: quan- quam hoc de frigidis potius, quam de calidis venenis intelligi debeat. Huc illud scitu dignum accessit, quod persuasum diffi- cilimum est, venena, quae ab impiis veneficis in diem exhibentur, alterius generis esse ab his, quae suarum tantum qualita- tum excessu perimunt. Nam quae propria forma ac vi necant, in minima etiam quantitate exhibita (ut Galenus in- quit) difficilè cobibentur quin brevissimo tempore lethale munus obeant suum. Non desunt tamen, qui pro certo affir- ment, quaecunq; venena adeo temperari posse, ut illa celerius, hac tardius interficiant: quibus equidem refragari non au- 50 sim, cum sciverim admiranda admodum esse secreta naturae. Quare praeterea solet, num fieri possit, ut quis ita veneno assuescat, minimum quid de eo quotidie assumens, ut eo tandem innocue nutriatur, quemadmodum Rusi testimonio scri- bit Avicenna, olim puellam nutritam esse veneno, ea tantum ratione, ut reges quosdam, & principes (quod formosissima esset) qui secum rem haberent, inficeret. Qua in re dixerim ego, quod etsi non desint, qui hoc fieri posse asserant: nun- quam tamen ipse adduci potero, ut credam humanum corpus nutrirì posse veneno, & praesertim napellò, quo pleriq; rem exponentes, eam puellam nutritam esse interpretantur. Siquidem ea historia Arabicis potius fabulas imitatur, quam rem aliquam, quae omnibus naturalis philosophiae rationibus comprobari possit. Quamobrem constat Gentilem Fulginatam in hoc Avicenna loco adnixum quidem fuisse, ut hanc opinionem servaret integram, quod nimirum fidelis cuiusq; exposito- ris esse debet. Nam postquam eam sententiam validis, verisq; rationibus primum improbasset, denuo (ut affolet) Aver- rois, Diniq; auctoritate innixus, Avicenna, & Rusi opinionem probare non dubitavit quibusdam argumentis, quamvis 60 nudis, & infirmis. Quorum illud videtur fortius esse, ubi auctoribus magis, quam rationibus adductus inquit, Aequum non esse, quod auctores tam graves, tamq; sapientes, mendaces vocentur, vaniq; habeantur, quippe quod certò credide- rit ipse Gentilis Rufum, itemq; Avicennam in veram historiam hanc rem receperisse, non autem in fabulam. Sed quoni- am supervacaneum duco in hoc conterere tempus, longa contradicendi oratione, praesertim quod venenorum medela ea nullam aut parvam asserat utilitatem: ideo relicto aliis, in Galeni sententiam facile devenio, qui tertio simplicium me- dicamentorum censu cap. 18. tradidit venena calida, & sicca (qualem esse Napellum, quo puellam illam nutritam voluit, non ambigo) nullo modo posse in nutrimentum redigi, etià quod in quantitate minima sumantur: tamen si frigida vene- na quandoq; in alimentum vertantur. Quandoquidem hac (ut idem auctor est exemplo cicuta, papaveris, hyoscyami, & mandragora) non sui natura interficiunt, sed qualitate duntaxat frigida. Quibus adjicit ipse Gal. historiam anis cuiusdā Athenien-

Atheniensis, quae dicitur in cibo sumebat nullo sanè detrimento accepto. Eam enim (ut idem scribit) modica primum quantitati assuevit, mox indices pluri, donec ex magna etiam quantitate, quae illi in nutrimentum convertebatur, nullam percipiebat noxam. Ex quo palam fit, Galenum non admittere, quod venena calida nutrimento esse possint. Id quod minus etiam illi concedit, quae propria specie, aut occulta causa, veneni naturam sortiuntur, inter quae principem locum obtinet napellus. Quare longe aberrant nonnulli interpretes, utpote qui illud napello tribuant, quod planè cicutae reddidit Gal. itaq; fit, ut (quae eorum inscitia est) historiam hanc confundant, Galeni verba pervertant, atq; rem male interpretentur. Quo etiam in errore deprehenditur Avicenna, nisi interpreti error fuerit adscribendus. Quod postremo veneni facultas (ut quorundam opinio est) jam incocta, & in illius adolescentula substantiam conversa, potuerit ex anhelitu in alios transire, ac eos subinde inficere, sanè perridiculum videtur, atq; evidentius falsum, quam ut pluribus explodi mereatur. Utrum animalia, quae natura cibis victitant venenosis, atq; ex his nutrimentum capessunt, sicut animalia, quae cibis venenosis victitant, exitio- lam vim retineant?

Ceterum quoniam non desunt animalia, quae natura cibis victitant venenosis, atq; ex his nutrimentum capessunt, sicut animalia, quae cibis venenosis victitant, exitio- lam vim retineant?

(Galeno auctore lib. 2. de alim. facul. & 3. simp. med.) sturni cicutam depascuntur, & coturnices veratrum, & ut nos quoque quotidie videmus, anates, quae in stagnis, & paludibus vivunt, bufones aquaticos devorant, & iisdem nutriuntur, ciconia venenosis, & mortiferis serpentibus, & gallina interdum scorpionibus, araneis, serpentibus, & alii id genus venenatis animalibus: ideo inutile non fuerit scire nunquid huiusmodi animalia, quae venenosis vescuntur, ab hominibus cibo accepta inde venenum inferant, eoq; inficiant. Hac in re pleriq; invenio, immò ferè omnes recentiores, qui de venenis scripserunt, firmiter asserere, quod si huiusmodi animalia edantur, non modò veneno non inficere posse, sed nullam prorsus inferre noxam: quin potius corpus nutrire, non secus atq; alia: quippe quod constat (ut dicunt) ea in suam naturam venenatos cibos reddere. Quae ratio & opinio etsi non absurda, neq; incongrua videatur, tamen crediderim, quod licet venenum concoquatur, & transmutetur in eorum animalium substantiam, quorum id perpetuum cibum est, non tamen esse possit, quin caro qua ex eiusmodi fit alimento, si edatur, omni prorsus careat nocimento. Quin immò putaverim, quod si ea in frequentioribus cibum venerint, possint quandoq; morbos gravissimos excitare, & subinde necem inferre. Siquidem huius rei nobis testimonium praebent Diosc. & Gal. quippe qui pariter asserunt lac, quod nil aliud est, quam sanguis his coctus, ex animalibus emunctum, quae scammoniam, aut veratrum, aut thibthymalum depascantur, potum mirifice ventrem dejicere. Ex quo omnibus perspicuum est, quod omnes in universum plantae, quibus vis dejectoria, & perniciofa inest, quamvis sapius concocta fuerint, non prorsus tamen suam dejectandi, ac necandi facultatem deperdunt. Id quod similiter manifestum deprehenditur in turdis, qui juniperi bacis vescuntur: item in gallinis, quae devorant absinthium. Quandoquidem illorum caro juniperum non mediocriter redolet gustatu: harum verò non parvam absinthii amaritudinem refert. Ab his itaq; edocti Medici diligenter sumi mandant nutriendas esse capellas herbis accommodatis, ubi animus fuerit earum lac exhibere bectis, aut aliis alio morbo affectis, quibus tamen conveniat. Hoc quoq; testatur Galen. de vipera sermonem habens lib. 11. de simp. med. fac. Ibi enim de dyspnoea differens, se non ignorare memoria prodidit, animantium carnes alterari à cibo, & alimento, quod capiunt. Quare ut summam quod sentimus dicamus, nullo modo huiusmodi animalia in cibos admittenda esse putaverim, quamvis à nonnullis frequenter recipiantur. Illud porò sciendum relinquitur, quod nonnunquam venena, quae quandoque morbis, & al. & medicamenta venenata tam interius sumpta, quam exterius apposita morbis succurrunt, qui aliud curationis generis, & al. non admittunt, interdum etiam adversus alia venena theriaca vicem supplent. Namq; aperte videmus, quod ubi quicquid veneno re-medium est, am afficiatur diuturnis vigiliis, aut suffocanti destillatione, aut mensium profluvio, aut dysenteria, aut coli dolore, aut renum, aut uteri, ubi alia non contulerint medicamenta, si opium, mandragora, hyoscyamus, vel antidota aliaq; composita medicamenta, quae hac exceperint (sunt enim talia in officinis semper parata) exhibeantur, saepenumero egros à morte vindicant. Quemadmodum etiam si scammonium, colocynthidis, turpetum, veratrumq; & alia id genus dejectivis phar-macis addantur. Nam quamvis hac omnia malefica qualitate polleant, in contumacibus tamen morbis & curationi refractariis, tantam asserunt utilitatem, ut egri deperditam ferè salutem revocent. Cuiusmodi praeterea ad morsus canum rabidorum utilissimè exhibentur: euphorbium scorpionum ictibus medetur, & scorpiones ipsi suis ictibus remedio sunt. Sicut etiam vipera dempto capite, & cauda contusa & imposita, suos sanat morsus, ut latius infra suis locis dicemus. Sed priusquam ad particulares curationes descendamus, differemus Dioscoridem secuti, quomodo, quove artificio à veneno ii praeservari possint, qui perpetuò veneni timore premuntur. Quin & rationem docebimus succurrendi iis, qui jam venenum hausissent. Atq; huc omnia praestantiora remedia asseremus, tam quae simplicia sunt, quam quae composita, non solum à veteribus inventa, atq; experimento comprobata, sed etiam à clarissimis quibusdam recentioribus. De quibus probatis antidotis, et si pollicetur sit Diosc. se omnino traditurum in ultima huiusce voluminis parte, pollicitus tamen non stetit, ut 34. huius libri capite conspicitur, ubi excusatione usus, mutati consilii rationem reddidit. Verum ut jam ad rem nobis proposita accedamus, primò modum aperiam, quo homines suspiciosi veneficia praecavere possint. Pleriq; igitur sunt, qui putant, non parvam esse Principibus cautionem, mandare administris, ut edulia, quae proponuntur edenda (mos iste hodie frequentissimus est) prius degustent. Quae tamen res in suspicionem veneni tribus manifestis de causis nihil, aut parum astutius mandata videtur. Siquidem si pincerna, sive qui cibos suis dominis apponunt, veneficium committere decreverint, se ipsos facile prius praeparare possunt valentissimis antidotis, veneno illi accommodatis, quod exhibere in animo est. Unde sibi ipsi praecavebunt, dominum autem interficient. Ex quo satis liquet nihil prodesse ad praecavendum, quod pocillator in servata fidei signum domino praebat, & eduliorum dissecior praecomedit. Adde deinde, quod quamvis ille, qui edulia ministrat, mensaq; apponit, à coquo veneficium faciente deceptus cibos venenatos praestando assumat, eorum tamen adeò modicam quantitatē praeustat, ut nullam aut parvam eo temporis moruento possit molestiam percipere. Ultima accedit ratio, quod ferè omnia venena quae ut interimant cibarius admiscantur, ea arte, eoq; ingenio parata sunt ab impiis, & scelestis veneficis, ut non nisi temporis intervallo suum triste perficiant opus. Huiusmodi de causis illud liberè proferre non dubitaverim, quod nullam meliorem, ac tutiorem praecautiōem sibi comparare possunt Principes, quam curare, ut vitam Christianam & integram ducant, iustitiamq; regant, ita ut populi eos venerentur pariter & timeant. Curent deinde, ut ministros habeant, quorum manibus edulia administrantur, non ignobiles, nec obscuro loco natos, sed praeclara è stirpe genitos, fideles, nec avaritiae addictos, neq; invidos, & qui diu antea vita ac moribus probati sint. In quos praeterea debent frequenter non parva conferre beneficia: ita n. semper gratos & fideles ministros habebunt. Quin & Medicos sibi adjungant, qui medica materia peritissimi habeantur, ut antidota, quae contra venena praeparantur, quemadmodum sunt theriaca, & antidotus Mithridatica, ex legitimis, non ex adulterinis simp. med. per se ipsos (ut ipse faciebat. Gal.) componere valeant: nam si hac legitime parata fuerint, haud dubie poterit unusquisq; faciliè venena praecavere. Ex his certè majus percipient emolumentum, quam si mille aliis praecautiōibus uterentur. Nec minor saue cautio adhiberi debet, ut vasa ex auro & argento conflata, munda nitidaq; servantur, & hominum fideliter in manibus committantur: quandoquidem in eiusmodi pretiosis vasculis, quorum apud principes quoq; praecipuum est usus, venena facilius admittuntur, quam in vitreis aut fictilibus vitro circumlitis. Sunt nonnulli ex recentioribus, rerum prorsus inperiti, qui (si verum fateri liceat) eo dementia

Viperæ
vino ve-
nata.

Araneus
niger in
ollam de-
lapsum
ex nobili
ioscit.

Quæ res
venena
prodant,
quæq; u-
spente
eisdem
adver-
sentur.

Lapides
veneni
resisten-
tes.

Precau-
tio ex
medica-
mentis.

Ratio
curandi
venena.

deveniant, ut praeceperint in liquatum igne aurum, vel argentum, ex quo vasa confici debent, theriacam, aut Mithrida-
tis antidotum, & alia adjungi debere, ut ascita inde antidoti facultate, venenis repugnent. Sed quam absurda, ridendaq;
horum opinio, & dijudicent (ea enim est, qua non indigeat clavori reprobatione) qui medicem etiam rerum naturali-
um, ac metallorum præcipue peritiam sunt assecuti: ceterum suppellectilium non negligenda cura, ut scilicet vasa, quibus
ciborum condimenta reponuntur, clausa, & cooperta servantur, ut neq; aranei, neq; scorpiones, nec aliquod virulentum
reptile, vel insectum ingredi possint. Admonet Dioscorides, ut etiam vasa vinaria diligenter clausa custodiantur: namq;
vipera summo vini amore alliciuntur, qua si vasa aperta offenderint, eo facile contendunt. Quo fit, ut interdum bibendo
exitiosum virus eructent, interdum vero in vino immersa expirent. Quamobrem Aristoteles lib. 8. c. 4. de historia animali-
um quasdam viperas vino in fœtibus ad sepes disposito venari, & ebrias capere, memoria prodidit. Gal. item lib. 11. simp.
med. eam narrat historiam, quam nos lib. 2. in viperarum mentione retulimus, nempe de illis viperis, quæ sponte se vino im- 10
merserunt, unde etiam sibi mortem consciverunt. Quo vino duos homines elephantio affectos sanitati restitutos esse, idem
est author. Quibus ex verbis palam est Galeni testimonio, vinum in quo sint extinctæ vipera, noxium non esse, quin potius
adeo salutiferum, ut efficacissime elephantiasin curet. Quod tamen Diosc. sententia refragari videtur, nisi dicamus vipere-
um venenum elephantio laborantibus præstans esse auxilium, ceteris autem exitium. Qui item in veneni suspitione versan-
tur, cibos vitare debent, qui candido, vel olivaceo colore fuerint: nec non ab his etiam abstinere, qui ex animalium sangui-
ne parantur. Siquidem albedine, venena quadam met allica facile occultantur: cibus in herbaceo colore, varia letales
plantæ commodè admiscuntur: sanguini etiam animalium, quibus vescimur, commodissime venenatorum sanguis inferi-
tur. Illud etiamnum apprimè utile atq; necessarium esse duco, ut coqui, & reliqui culina inservientes, non modo fideles
sint, & incorrupti, sed etiam mundi, cauti, ac providi, ne ullus veneficorum insidiis relinquatur locus: tum etiam ut sciant
rectè diligenterq; custodire cibaria, vel aliud unumquodq; quod in ciborum usum reponitur. Sed præcipue diligenter ani- 20
madvertant, ne in culinaria vasa, quæ super, vel circa focum edulis referta resident, venenatum aliquod animal à recto
per caminum decidat, ut quidam exigui aspidæ, qui sub tectorum tegulis, & contabulamentis se recipiunt, phalangia, stel-
liones, scorpiones, & similia. Namq; Florentia (ut Nicoli est author) cenobium monachorum veneno infectum est, quod
araneus niger admodum in ollam decidisset, dum coqueretur iuscula. Ad hæc Principes maxime curent oportet, ut per-
quam fideles habeant cubicularios. Nam (ut superius dictum est) quodam venenigenere cubilia, interula, ceteraq; vesti-
menta infici possunt. Quare nonnulli facere solent, ut diu, priusquam vestes induant, eas manibus pertractent servi. Quin
& pueros similiter jubent, ut sæpius equis insideant, & super sellis, quibus ipsi uti consueverunt. Tamen etiam stabuli præse-
dit mandant, ut tam cautè sellas, habenasq; recondant, ut ignotis, & his quibus fidendum non sit, eas non intueri, ne dum
rangeri liceat. Insuper illud scire convenit, quod quadam res simpliciter sunt (ut pleriq; inculpatæ fidei medici fatentur)
quæ sua peculiari naturæ dote præsent venenum signis manifestant. Inter quas cornu seu lingua, quam serpentis linguam 30
vocant, refertur, quæ (ut Conciliator Petrus Aponensis tradit) præsentæ napello, aut vipera, aut parvæ felle exudat: quod
tamen non prodit, ceteris venenis præsentibus. Sunt alij, qui pro certo tradunt, præstium lapidem, quem Plasma vulgus ap-
pellat statim splendorem amittere, ubi in præsentia veneni cuiusq; fuerit. Addunt præterea, quod si lapis rana terrestris an-
nulo aureo inferatur, ita ut is digiti carnem contingat, quàm primum præsentis adesse venenum (si credimus his, qui hoc
scriptum reliquerunt) tanta digitum afficit caliditate, ut carbonem accensum, ipsumq; digitum urentem præferat.
Quibus sanè et si parva, mea quidem sententia, sit adhibenda fides, eatamen, quod omnibus satisfiat quantum potest, non
duxi silentio dissimulanda. Non desunt etiam, qui contra lethalia venena pollere contendunt sigilla quadam, sive chara-
cteres, sive imagines, quomodocunq; eas appellare libeat, præcipue si collo suspensa gestentur, vel digitorum anulis inferan-
tur. Quocirca prodidit Albertus libro imaginibus dicto, quod si Serpentarij imago cum suis stellis cuius lapidi pretioso
insculpatur, eam utilissimè gestari adversus omnia venena, eaq; præsertim, quæ venenosorum animalium ictu vel morsu 40
relinquuntur. Proinde Petrus Aponensis scriptum invenisse tradidit in quodam libro, quem reges Persarum olim habuisse
refert, quod si in hematite lapide sculpatur, homo genibus flexis serpente cinctus, cuius caput dextra teneat, caudam vero
sinistra, & lapis ille anulo ex auro purissimo confectus inferatur, gestatu hominem à quocunq; veneno tueretur. Quæ imago
si modo aliquem præberet effectum (non enim hac in re certi quicquam proferre ausim) mea fert opinio, quod tempore,
quo sculpitur, necessaria sit quarundam stellarum observatio, à quibus ea vis insuat in sculpsam imaginem. Porro tradi-
dere sapientium veterum nonnulli, reperiri pretiosos lapides, quibus solis à natura largitum est, ut venenorum malitiam
efficacissime dissolvant, & destruant. Ob id itaq; scriptum reliquit Albertus cognomento Magnus, Adamantem orientalem
gestatum brachio sinistro inter humerum, & cubitum adnexum, omnium venenorum vim demoliri. Id q; etiam idem tri-
buit achata, hyacintho, & sapphiro orientali. Alij eandem facultatem assignant smaragdo, alijs lapidi, quem in capite dra-
conum inveniri tradunt, unde draconitis nomen accepit. Ceterum (ut ingenuè fatear q; sentio) parum fidendum esse cre- 50
diderim his suspensionibus: quippe q; nunquam viderim huiusce rei experimentum tam clarum, ut sincera fides adhiberi
possit: quamvis illud facilius persuaderi possim, quod smaragdus, hyacinthus, achates, sapphirus lapides in tenuissimum
pulverem redacti, possint per os sumpti veneno infectos sæpe liberare: ut pote qui eam sortiantur naturam, ut cordis viribus
subveniant. Sed q; gestati lapides veneni assumpti vim, atq; actionem inhibere valeant, non ita facile adduci potero, ut
credam, sicut credunt aliqui, & ita imaginantur esse, nisi prius notabile ex his experimentum viderim. Nemo præterea non
poterit (ut in hac præfatione scriptum reliquit Diosc.) innoxia irritaq; venena reddere, si medicamentam simplicia,
quàm composita præsumpserit: quæ virib. præstantissimis polleant, quib. post assumpta venena facile valeant superare. Sim-
plicia autem medicamenta Diosc. comprobata sunt carica cum juglandibus nucibus esitata, citria mala cruda manduca-
ta, napiq; semen ex vino potum. Item calamintæ folia, & Lemnia sphaeragis, quam summis laudibus extulit Gal. sed quæ pro
singula vice drachmæ pondus non excedant. Idem similiter summis laudibus commendavit rutæ folia, cum nucis juglan- 60
dis nucleis accepta: quin & duas caricas salisq; momentum. Ex compositis autem non immerito ceteris antidotis Mithri-
datum antecellere scribit: quandoquidem ex frequenti ejus usu (ut ex antiquorum monumentis accepimus, atq; etiam à
Gal. 1. & 2. de antidotis memoria proditum est) usq; adeo se innoxium præbuit veneno Mithridates Pontifex, ut cum velleret
sibi necem veneno consciscere, ne se Romæ dederet, nullum ex assumpto veneno percepit incommodum. Quæ in re postea
Gal. theriacam præstantiorem esse tradidit, asserens fieri non posse, ut is venenum ullum noceat, qui eam quotidie fabæ Aæ-
gyptia pondus sumere consueverint, quomodo sicut tempore Aurelius Antoninus Imperator facere solebat. Ceteri posteriores,
qui Diosc. & Gal. secuti sunt, præsertim Arabes, & ipsi ad idem castaneas plurimum valere tradiderunt: quin & mespila, pi-
stacia, allium, raphanum, & nuce Ponticæ addiderunt, omnib. his tamen optimam theriacam præferentes. Et hac hæte-
nus dicta sufficiant de modo præcavendi venena. Reliquum est, ut curandi ordinem, ac rationem ineamus, quæ is succur-
rere possimus, qui cibo aut potu venenum sumpserint. Primum igitur (ut paucis etiam superius dictum est) scire convenit,
quod ingestum intus venenum, non statim ut quidam volunt, ad cor ipsum contendit, quin prius alias internas partes per-
currat.

currat & ladat, & sanguinem inficiat. Sed quia maxima pollet agendi vi ob propriam sui formam, vel temperamentum, quam obtinet atrocissimam, quamcumque corporis humani partem contigerit, in suam virulentam convertit naturam, & ita eo usque procedit multiplicando, inficiendo, atque sanguinem cum reliquis humoribus in venenum vertendo, quousque accessoria quantitate ad augmentum, cor ipsum attingat, quo tandem brevi tempore in venenatam speciem transmutat. Hinc deinde fit ut spiritus vitæ fontes, loco proprio ac naturali expulsi, suam sedem cedant veneno, atque ita subinde corpus spiritibus, & vita simul destituatur. Illud præterea non ignorandum, quod arteria una cum cordis ventriculo (quibus natura datus est motus dilatationis & constrictionis, ut ex illo quidem attrahatur aer circumdans, quo indiget cor ad refrigerandum summum spirituum vitalium calorem: ex hoc autem pars aeris fuliginosa expellitur, pro cordis item refrigerio) quemcumque statim extra offenderint, intus attrahunt, ita ut arterie, quamvis minutissima, quæ per totum corpus disperguntur etiam sub cute, per meatus quos habent, aerem nos circumdantem attrahant, ipsumque provehant ad cor, quod quidem postea per easdem vias calorem summumque superfluum rejicit. Quo fit ut si nos circumdans aer fuerit infectus, venenatus & perniciosus, ea ratione dicta cor ipsum inficit atque corrumpit. Idque non evenit propterea quod arteriis atque cordi natura infitum sit, ut venenum attrahant, sed quod aerem continuo inspicient, quo mediante natura etiam repugnante sua venenum quoque trahunt. Hinc itaque est quod quidam, dum (ut contingit) somnum caperent sub arboribus venenatis, cum taxo ac nerio: vel humi cubarent super plantis noxiis, veluti napello & aconito: vel propter virulentorum serpentium specus quiescerent, imprudenter venenum contraxerunt, non alia de causa, quam & aëre loca illa ambiente, plantis ipsis venenatis infecto, & specuum virulento spiritu. Ceterum jam tempestivum erit ad generalem eorum curationem accedere, qui veneno infecti sunt, eorumque præcipue, in quibus non adeo manifesta signa conspiciuntur, ut quodnam sit assumpti veneni genus dignosci possit. Nullus itaque Medicus ingenio præditus est, qui non protinus videat & intelligat ex se-

20 vi accidentium incommodi, quæ sequuntur, cum quis venenum cibo aut potu sumpserit. Siquidem iis, quæ propria forma agunt (quam etiam proprietatem occultam appellare liceat) statim semper succedit virium & roboris totius corporis pro-

30 stratio: egri ex magna cordis molestia frequenter animo deficiunt: facies livescit: quin & lingua, & labia nigricant: item extrema corporis præsertim ungues, plumbeo colore livescunt. Ad hæc qui hauserint, vertiginosi fiunt, vocem edunt cum murmuræ & oculos torvè movent. His frigidus accedit sudor circa frontem & tempora erumpens. Quæ omnia assumpti veneni manifestissimum præbent indicium, maxime autem si statim sequantur post assumptum cibum, usque contingant qui sibi restam quotidianam victus rationem adhibeant. Quandoquidem tam mala esse posset in aliquo victus ratio quod humores inde geniti, tractu temporis usque adeo corrumperentur, ut contracta veneni natura, vim naturæ inferrent, & eadem jam dicta cernerent symptomata. Id quod maxime testatur Gal. l. 6. de loci affectu, tum etiam lib. de cibi boni ac mali nutrimenti. Quapropter Medicos cautos, ac prudentes esse oportet, quod in huiusmodi accidentibus diligenter singula perquirant. Sua similiter accidentia inferunt, quorum etiam manifesta probent indicia, venena illa, quæ suis manifestis qualitatibus agunt. Nam quæ caliditate excedunt, omnia membra interna celeriter inflammant, sitim ingentissimam excitant, oculos inflammatione male habent, inquietudinem continuam inducunt, & continuam sudorem cient. Si verò præterquam quod calido excessu polleant, excellent etiam vitium erodendi, tum putrefaciendi, ut arsenicum, sublimatum, auri pigmentum, sandaracha, & id genus alia, punctione atque dolore intolerabili ventriculum & intestina afficiunt, in quibus etiam frequentè murmura sentiuntur. Hæc autem accidentia sæpe sequuntur vomitus, fastidia, sudores modo calidi, modo frigidi, varia denique coloris mutationes. Quæ verò nimia frigiditate excellunt, plerumque somnum inferunt adeo profundum, ut sæpe non sine magno labore excitari possint affecti. Nonnunquam verò cerebrum obstupesciunt, ita ut affecti cogantur quam plurimos in compositos edere motus, tum corpore toto, tum etiam oculis, ore, manibus, reliquisque corporis partibus, non secus, ac si stulti facti essent, vel temulenti. Huc illa præterea accedunt, frigiditas scilicet totum corpus occupans, frigidi sudores, & color in facie lividus admodum & terrificus. Ad summum totum corpus torpidum efficitur. Ex sicco autem veneni lingua arefcit, guttur sitit inextinguibili afficitur: alvus adstricta redditur, egre redditur urina: omnia denique membra sunt arida, & vigilie instant longissimæ. Postremo humida inexpugnabilem somnum adferunt, alvi fluxiones, articulorum nervorumque luxationes. Ita quod quandoque oculorum nervi, ac nexi in tantum laxantur, ut sponte sua de cavitatibus exeant, capiti que propendeant. Plerumque etiam extrema corporis partes putrescunt, ut in præcedentibus dictum est. Porro & illud adnotandum est, quod venena, quæ & manifesta, & occulta qualitate agunt, si fuerit hæc viribus altera imbecillior, in fine suæ actionis eadem pariunt accidentia, quæ proveniunt ab his, quæ occulta duntaxat proprietate munus suum obeunt. Vis etenim qualitatum elementarium, quæ illis inest, vim illam propriam occultamque, quam hæc pariter sortiuntur, antecellit. Proinde primum qualitatis elementaris excedentis effectus præbent, eosque subinde, qui propriæ eorum forma attribuntur. Sed huius rei clariorem notitiam trademus, ubi speciatim singulorum meminerimus. Hæc igitur sunt omnium venenorum indicia universalialia, ceteris quæ explicari possint, certiora ac manifestiora, quibus peritissimi Medici tuto dijudicare possunt. Nam cum constet accidentia prædicta non solum perdurare, sed etiam augeri ac continuè in deteriora labi, nullog modo auxilium cedere, neque natura repugnanti obsequium præstare, clarum profecto mortis indicium est. Contra salutis si quando remitti accidentia, & egri melius habere videntur. Ceterum eorum, qui venenum sumpserint, cibis esse debet (ubi tamen remedia, quæ postea dicentur adhibita fuerint) ex his rebus, quæ non solum vim habent nutriendi corpus, sed quæ etiam venenorum noxam resistere valent. Quo in genere lac asinum summo opere laudatur: item caprinum, ovillum, bubulum, atque etiam humanum præsertim si recentem emundum bibatur: quanquam lac omne efficacius exhibetur contra venena calida & erodentia, quam ad reliqua veneni genera. Ad hoc & butyrum facit. Faciunt & juscula tum car-

60 niū pinguium, tum piscium, quibus addi possunt, ut pinguiora reddantur, butyrum crudum & pinguedo animalium, quorum est usus. Siquidem pingua hæc idcirco conveniunt, quod vias obstruant, ex quo veneni transitus inhibetur. Quinetiam ubi venena excalfaciunt & erodunt, pingua hæc acrimoniam eorum hebetant. Idcirco hæc in casu animalium cerebrum, atque osium medulla aptissime pariter censentur. His similiter herbe quæ plurimam opem ferre possunt cibi admixtæ: quæ numero probatur calamintum, origanum, serpyllum, sisymbrium, ruta, buglossum, echium, filipendula, sonchus, pimpinella, aliæque, quam plurimæ: quarum vim venenis, superioribus libris adversari retulimus, quarum etiam catalogum paulò infra recensebimus. Locus deinde, in quo residere debent, qui venenum sumpserint, lucidus sit oportet, ubi aer quoque, sit nulla mala qualitate affectus. Paretur autem eorum cubiculum odoramentorum suffitu, quibus vi inest propulsandi venena. Id n. præstat santalum omne, myrrha, styrax, aloë, laserpitii lacryma, agallochum, scordium, casia odorata, citrei mali cortex, juniperi bacca ejusque lignum siccum, & id genus plura. Insuper affecti veneno (Gal. auctore l. 2. de antidotis) nihil aut pa-

Remedia contra venena.

rum dormire sinuntur. Somnus namque venenū retinet in internis partibus, & facilius ad cor deducit. Contra verò vigilia, quippe quæ id à centro ad corporis superficiem, nempe ad externas partes, retrahunt. His ita institutis in primis omni industria ac diligentia curandum est, ut deoratum venenum foras exhauriatur. Quæ in re nullum valentius auxilium perhibe-

Indicia
in com-
mune
veneni
sumpti.

Vitæ
ratio eo-
rum qui
venena
sumpse-
runt.

perhibetur, quàm ut sine ulla mora agri vomitum ciere cogantur: si tamen venenum adhuc in ventriculo resideat. Quod si jam in intestina descenderit, illud quàm primum clysteribus infusus extrahatur. Atqui in hoc omni diligentia ordinem ac modum inire debemus, quem in hujusce voluminis præfatione nobis reddidit Dioscorides. Siquidem is de hac re ita exquisitè differuit, ut posteriores omnes omnia ferè quæ de ea scriptu tradiderunt, illi accepta referre possint. Verùm hoc unum ipse addiderim, quod si fortè is, qui venenum sumpisset, ex omnibus vomitum cientibus auxiliis vomere nequiret, tunc (ut Rasis auctor est) medicamentis solventibus utemur, clysteribus erit procedendum. Medicamenta autem, quæ dejectoria potiuntur facultate, ad hoc idonea sunt agaricum & rhabarbarum. Quandoquidem utrunq, præterquam quod dejectoria vi præditum est, facultatem etiam venenis maxime repugnantem sortitur. Id quod etiam quidam minori centauro attribunt Neg, prorsus ab re esset, ad idem Aegyptia siliqua atram medullam aloemq, usurpare: hac namq, præter dejectoria facultatem, seorsum plurimum pollet adversus humorum putredinem, quæ semper, vel plerumq, ingesta sequitur venena illa verò quod alvum mirificè emolliat, venenum ventriculi tunicis adhaerens abluat & abstergit: quin & erodentium acrimoniam obtundit, & ea deniq, per alvum secum educit. His autem peractis, ea certè clysmata competere videntur (ut Dios. placet) quæ acria sunt & trahendi vi prædita. Quibus si ea successerint, quæ è juribus pinguibus, adipe aut pinguedine, aut butyro aut lacte parantur, ne ulterius venena penetrent ut in dysenteria fieri solet, nequaquam ea inutilia fore putaverim, præsertim ubi compertum haberetur, venenum intestina exulcerasse. Quamobrem lac copiosius epotum post vomitiones & clysteria utilissimum esse prodidit Avicenna: nempe quod veneni noxam frangat & sanet. Quinetiam summiopere profunt, præmissis tamen vomitionibus & clysteribus, sortes ac validæ diversiones, utpote quæ non modo prohibeant ne venenū perat cor sed etiam ipsam trahant à membris nobilibus internis, ad ignobilia externa. Ob idq, plurimum prodesse crediderim cucurbitulas, si ex igne natibus, & crurium pulpa applicentur. Ferunt similiter opem frictions ex asperis linteaminibus, quin & sibiula stricim facta ita ut dolorem excitent, manuum pedumq, digitis, item brachiis & cruribus. Mirificè etiam venenum avertitur à partibus intrinsecis, si patientes in balneo aquæ calidæ ex medicamentis accommodatis confecto, vel in laconico sicco sudorem ciente imponantur. Quandoquidem hujusmodi calor extraneus efficacissimè venenum ad cutim trahit. Balnei ac laconici vicem illud sane supplere poterit, si dissecta vivi muli, aut equi alvo exerts statim intestinis, ager in animalis cadaver intromittatur, & cum refrigerit cadaver, idem etiam de aliq, fiat, quousq, sat fuerit. At hoc autem muli, mulæq, (ut vulgi fert opinio) fortasse quod hæc animalia plurimum caloris habeant) cæteris præpollent animalib. Hoc n. auxilio a veneno liberatum narrant Valentini Alexandri sexti summi pontificis filium. Is enim (ut ferunt) scilicet in quadam cœna aliquot Cardinalibus venenum exhibere vellet, sibi ipsi, ac patri id imprudenter exhibuit. Cæterum scire etiam convenit, quod quamvis prædicta remedia omnia cõmuniter venenis opitulentur, non propterea est dæmittendum, quin continuè insectis propinentur omnia probata antidota tam simplicia quàm composita, quæ cujuscunq, veneni noxam auferre possunt. Simplicia quidem medicamenta quæ ad hoc idonea Dioscoridi, reliquiq, Græcis posteriorib. celebrantur, sunt vinum vetus copiosius epotū, Lemnia sphragis, agaricum, abrotanum, irio, eryngij radix, napi & pastinacæ semen, calamintha, nardum Celticum, castorium, ferula virentis medulla, flos rhododendri (quanquam is Galeno, aliisq, ipsum secutis in antidotum minime recipiatur, sed potius inter venena annumeretur) succus marrubij, laserpitij & panacis, sagapenum, aristolochia longa, semen ruta sylvestris, betonica, pix liquida delineta, polij & seselis, phus, cinnamomum, cassia, juniperi bacca, citria mala, & quæ limonia & aurantia vocant, & eorum semen. Item glandes, præsertim quernæ ex humano lacte epotæ, quinquæfolij radici succus, leporis coagulatum, mustellæ caro sale inveterata, & in umbra siccata, cum vino pota, lac canis ex primo fœtu acceptum, capparis, chamæleonis albi radix, apij decoctum, polemonij radix, tribuli terrestris succus, similacis aspera acini, scorodum, thlaspi, & Cretense dictamnium. His Arabes & recentiorum nonnulli castaneas addunt: item ponticas nuces, mespila, pistacia, Zedoariam, lauri baccas, gentianæ radicem, quin & dictamni albi, tormentillæ, iridis Illirica, bastula regia, belenis & millefolij rhabarbarum, hedera corymbos, bolum Ar-
40
monium, hypericum, sabinam mumiæ, pimpinellam, Imperatoriæ, centaurium majus, angelicam, verbenacæ succum, mures, qui napelli radices depascuntur, & muscas grandiores, quæ ejus sol. vidit ant: silipendulam, carpopalsamum odoratum, ambarum, os in corde cervi repertum, & cervinum cornu, quæ & monocerotus urfi testes, & arietis, organum, smaragdum, lapidem bezabar, & carduum, quem sanctum vel benedictum appellant. Et hæc de censu omnium simp. med. quæ contra venena polleant, quæ nobis tum veteres tum recentiores scripta reliquerunt, dixisse sufficiant. De compositis autem medicamentis illud proferre non dubitaverim, quod si Theriaca legitime parata reperiretur, non essent aliunde petenda auxilia contra venena. Sed quoniam mihi planè difficillimum esse videtur, ut ea reperiantur, quæ quemadmodum ejus exigit apparatus, confecta sit, cum nobis desint cinnamomum, balsamum petroselinum Macedonicum, myrrha, folium, & bal-
citius (quam tamen jam nobis compertam putamus) amomum, aspalathus & calamus odoratus, quæ omnia perquam maximi sunt momenti, idcirco nunquam adducar, ut credam venalem Theriacam posse sibi locum & usum illius antiquæ le-
50
gitime vendicare: præsertim cum constet tempore usq, Galeni, quo Romani summo imperio potiebantur, Theriacam omnibus numeris absolutam confici non potuisse (ut ipse Gal. testatur Li. de antidotis) nisi ab Imperatoribus: quanquam non deesset tempore Antonini Casaris divites primates, qui eam conficerent, etia n. quod multa eis desiderarentur. Quare illud dixerim, quod si ulla Theriaca ex iis, quæ nostra ætate conficiuntur in usum admitti debet, dent operam Medici diligentissimi, ut illa saltem utantur, quæ omni studio ac diligentia parata sit clarissimorum & peritissimorum virorum testimonio: quæq, eo modo experientia comprobata sit, quod docet Gal. lib. quem ad Pisonem scripsit: quin & alio, quem Pambuliano dicavit. Hoc item faciant de Mithridatio, quod nihil minus quàm Theriaca præstat adversus venena, quodq, & facilius parari potest. Quæ in re caveant homines ab adulteratis Theriacis, quas in publicis foris vendunt circulatores, et si plerumque ab his, quos eorum adulteria fraudesq, latent ceteris meliores atq, efficaciores habentur: quippe quod nihil ultra videant astantes, quàm quod y frustum integrum arsenici, vel risagalli officinis vocati, devorent: quodq, subin-
60
de devorata Theriaca, quam postea circumstantibus vendunt, nullum veneni incommodum sentiant. Quod cum Gal. optimè novisset libro Pisoni dicato ita scriptum reliquit: Multa à subdolis improbijs, in hoc quoq, fraudes sunt, ac vulgus sola antidoti opinione deceptum, ab iis quibus ars est mercenaria, plurima pecunia medicamentum, vel pravè confectum rediunt. Cæterum ut quisq, flagitiosorum impostorum fallacias & dolosas merces evitare possit, & debeat, nunc mihi in animo est ad commune rei publicæ beneficium eorum ingens, ac sceleratum facinus posteritati prode. Nam cum isti suggesta ascendunt coram populo, quem dolis capere intendunt, offensus quod venenum æquæ ac panem innoxie sumant, multis cavillationibus atq, insidijs utuntur. Inter quas hæc duas habent fraudes, quas modo omnibus aperiam, quasq, retinent illi in suos chariores (ut ita dicam) lenones. Primus itaq, dolus, quo nituntur hujusmodi fraudulentis impostores, est quod cum sciant venena non posse nisi parum nocere, ubi ventriculus fuerit cibus valde repletus (ut in præfatione libri tradidit Dioscorides, & lib. 4. sen. sexta retulit Avicenna) priusquam suggestum ascendam, ad saturitatem usque, præsertim æstate, lactucas crudas devorant sale, aceto & oleo conditas: verum olei tantum imponunt, ut ferè in eo innatent lactuca.

Et quæ

Clysmata
qualia
topici edatCucurbitulæ.
Balneum.Simplicia
medicamenta
quæ pol-
lent ad-
versus
venena.Composita
medicamenta.Theriace
veterum
& recentiorum
comparatio.Fraudes
quibus utuntur
citeum-
foranei
qui venena innoxie
sæpe proficiuntur.

Et quia hyeme, maximè urgente bruma, tenellæ lactucæ difficile passim inveniri possunt, idè earum vicem his præbent interaneæ boum prapinguum, quorum tantam comedunt copiam, quoad ventriculus veluti tympanus extendatur. Id autem eo consilio faciunt, ut hæc quidem jurium pinguedine, eorumq; substantia crassitudine, illa verò frigiditate sua, oleiq; multitudine, quam illis adjiciunt, præterquam quòd veneni penetrationem inibent, cum internas vias obstruere possint, erodentem quoq; ingestis arsenici, vel risagalli seplasis vocati, acrimoniam obtundunt & hebetant. Cum igitur venenum sumpserint, quod illis ob præassumpti alimenti vim nullam aut parvam noxam adfert, nempè quòd ventriculus sitensus & pinguedine imbutus, mox suum adulteratum antidotum, quod omnino legitimum præstantissimum contra omnia venena, quod in universo orbe reperiri possit. Hæc leves vulgi animi persuasi accensiq; majori multitudine, ac impetu feruntur, ut adulteratam, invalidam, veramq; mentientem theriacam emant, quam & qui in maxima annonæ penuria cò catervatim concurrunt, ubi plurimum panis gratis omnibus exhibetur. Itaq; cum temporis momento capsulam hæc impostura exhauserint, statim è suggesto descendunt circumforanei, seseq; in hospitium recipiunt, ubi cum primum fuerint, arsenicum paulò antè sumptum una cum lactucis aut bubulis interancis arte quadam evomunt, neq; aliud illa die assunt, quàm lac, quod tantum sæpius alternatim potant, vomuntq; & revomunt: tantum potest in improbis hominib; auri cupiditas, ut sponte consultoq; in manifesta vitæ discrimina ferantur. Fraus altera, quam isti facinorosi perpetrant, ita se habet. Si una, aut duabus horis anteaquam suggestum ascendant, in foro pharmacopolium petunt, illudq; foro, in quo sermonem populo habere volunt, propinquius eligunt. Atq; ubi jusserint pharmacopoli sibi arsenici capsulam adferri, ejus duo aut tria frusta seligunt, prout sibi magis expedire videtur, quæ postea charta involvi, & in eadem capsula reponi mandant. Quo factò pharmacopolam rogant, ut cum in suggestum ascenderint, arsenicum illud repositum dare velint putando, quem ad eum miserint. Porro in forum abeunt verba facturi ubi eorum spuriam theriacam ad calum usq; miris laudibus effertur admentientes. Ad hæc ut rem magis virisimilem reddant, puerum vel è circumstantib; quempiam ad pharmacopolium mittunt, qui venenum antea ab ipsis selectum deferat. Interea ingentem capsulam in suggesto stantes aperiant, quam habent vasculis præva illius theriacæ plenè refertam, cujus operculo intus adherent, cetera subposita, varia cujusdam miscellæ frusta ex saccharo, quod canditum vocant, amylo, alijsq; innoxius medicamentis miro quodam artificio confecta, quæ prorsus & facie, & magnitudine referunt illa veri arsenici frusta, quæ prius in pharmacopolio selegerant. Levant autem isti hominum proditores operculum à capsula, quò fraudem melius occultent, in suggesto stantes, siquidem summo cum artificio internam operculi partem, cui adherent illius miscellæ frusta arsenicum mentientia, versus se trahunt, ne quis suam fraudem deprehendere possit. Deinde statim in manu socij aut pueri, quos doli ministros habent, capsulæ operculum collocant: quod eorum alter aperta manu perquam eleganter susinet, parte pseudoarsenicum continente calum versus respiciente: idq; ne quis dolum intueri possit. Interea redit nuncius arsenicum legitimum à pharmacopolio deferens. Atqui istud accipiens artu captiosè magister, statim illud populo ostentat longa atq; mendaci oratione. Quandoquidem simulans sibi opus esse expeditis manibus, manicas ex murice vel serico proditore, quo plerunq; vestiuntur, ad cubitum usq; convolvit ea tantum ratione, ut arsenicum verum, dum hæc agit, super operculo prædictò pseudoarsenicum continente, reponat, abdatq;: quòd ob operculi altitudinem nullo pacto infernè à circumstantibus videri potest. Obvolutis itaq; manicis, brachijsq; denudatis, ac tenui linteolo humeris imposito, jubet aquæ vel vini poculum adferri, & relicto in operculo arsenico vero, sacclitum innoxium fraudulentæ manu capitis, quòd gladio minutim incidit, & vino, vel aquæ parati cyathi commiscet, & deniq; tutissimè bibit. Atq; ita fraudem hisce coloribus exornatam spectantibus persuadet, ut nullus dubitet, quin ille mortiferum arsenicum hauserit, quòd ex medica officina delatum fuerat. Memini me olim unum ex his vidisse, qui venenum simili modo adulteratum puero exhibuerat suo, & cum simularet se ei opem ferre nolle, donec pulsus amississet, & in mortis discrimine versaretur, ut sua falsa atq; adulterinæ theriacæ majorem compararet existimationem: cum præterea prius versusum puerum admonuisset, ut anhelitum comperceret, idq; ut facies ejus colore mutaretur, quin & interim oculos obverteret, & os ac cervicem contorqueret, ad se vocavit astantem Medicum haud acris callidiq; ingenij, in ea civitate, ubi id mihi contigit vidisse, receptum habentem, qui pueri pulsus tangeret, ut omnibus testaretur, quòd pulsus amississet. Quod cum fecisset bonus ille Medicus jam imprudenter factus circulatoris leno, omnibus testimonium perhibebat, se nullum pulsus in eo invenisse: quippe qui nusquam fortè legerat, quòd arte etiam possit intercepti pulsus, cum tamen id scriptum reliquerit Gal. lib. 6. de placitis Hippocratis & Platonis, ubi sic inquit: Eadem natura in arterijs cernitur, nam etiam ipsa perinde ac nervi, aut incisæ, aut laqueatae essent brachia, & proinde interceptus arteriarum pulsus, quæ per brachium ad manum excurrunt. Siquidem adstringentes laquei ab iis nebulonibus adeò callide subdoleq; aptantur, ut versatò quodam ferreo globulo supra cubitum extra manicas latente, stringantur admodum ac relaxentur. Id quod facile ab eo fieri potest, qui puerum semimortuum se simulantiem, brachij ad spectaculum sustinet. Tali igitur fraude adstringebantur fibula, ubi pulsus interceptum animus esset, laxabantur autem lentè, cum jam versusissimus puer ex theriacæ illa assumptæ, in pristinam suam constitutionem restitui simulasset. Hactenus de fraudibus horum carnificum, quas pluribus prosequi libuit, ut quicq; eas evitare sciat, ac possit. Quæ de re morbo Gallico quàm plurimum certè debeo: siquidem unus, isq; insignis, ex his qui venenum innocuè devorare prostrentur, cujus ossa lues illa non immeritò depaescatur, cum à me in sanitatem redigi exoptaret, inter curandum, mihi id ab eo expectanti, omnes hæc fraudes, quibus hoc flagitiosum hominum genus utitur ut pecuniam extorqueat, libentissimè patefecit. Ceterum fraudes ac mendacia, quib; pariter utuntur, quæ di vi Pauli pro sapia ortos se prædicant, quæ tamen de re mentiuntur, hic consilio dimittam: verum intactas eas non relinquam, ubi in processu de in disseremus venenis, quæ morsu, vel ictu relinquunt innumera exitiosa animalia. Sed ne aliquod præstans antidotum desidererem in his nostris commentariis, me probi ac fidelis Medici munere sanctum existimaverim, si hoc in loco quædam antidota mihi longo labore comparata, magni ad venena momenti, describerem: quæ non modò in quæ per os assumuntur, sed etiam quæ animalium morsu, vel ictu ejiciuntur summo ac præstante fuisse remedio comperi. Licet autem hæc atate vari admodum habeantur Medici, qui sua pandere arcana velint si quod nacti sunt pulchrum & singulare auxilium, tamen cum mihi consiliu ab initio fuerit, me a opera quantulacunq; sit, omnib; generatim prodesse, alienu quidè inhumannuq; foret, si modò vel invidia, vel avaritia compulsus, aliquid silentio involverem, quòd in arte medicæ usui futurum putem. Primum igitur antidotu, cujus admirandas in venena vires sæpius expertus sum, hoc modo conficitur. Recipit n. rhabarbari, rhabapontici ex Ponto advecti, radicis phu, acori, quæ falso calamu odoratu vocant, cyperi, quinque solij, tormentilla, arisolochia rotunda, peonia, helenij, costi, iridis Illyricæ, chamaleontis albi, cuiusq; drachmas tres. Item galangæ, imperatoria, dictamni albi, angelicæ,

Altera
imposito-
rum
fraus.

Historia
fraudis.

Antidota
nostra
prestan-
tissima
contra
venena.

Primi
antidoti
descri-
ptio.

gelica,

gelica, millefolij, filipendula, zedoaria, gingiberis, singulorum drachmas duas: agarici drachmas tres: libanotidū maris, gentiana, morsus diaboli sic herbariis dicti, cuiusq; drachmas duas & semis. Ad hac seminu cūtei mali, viticis, cocci insectorij fraxini, oxalidis, pastinaca sylvestris, napi, nigella, pæonia, ocimi, irionis, thlaspi, fæniculi, ammi, singulorum drachmas duas: prater ea baccarum lauri, juniperi, hedera, aspera smilacis, cubeba, singulorum sesquidrachmam. Foliorum scordii, chamadryos, chamapitjos, centaurij minoris, stæchadis, nardi Celtici, calamintæ, rætæ, mentha, betonica, verbenaca, scabiosa, cardui benedicti, melissophylli, singulorū sesquidrachmam: diſſamni Cretenſis drachmas tres: sampſuchi, hyperici, junci odorati, marrubij, galega, sabina, pimpinella, cuiusq; drachmas duas. Caricarum, nucum juglandium, pistaciorum, singulorum uncias tres, myrobalanorum empellicorum drachmas quatuor. Florum utriusq; buglosi, rosarum, lavendula, salvia, rotis marini coronarii, cuiusq; scrupulos quatuor: croci drachmas tres, Cassia odorata, quam hodie cinnamomum vocant, drachmas decem. Caryophyllorum, nucis myristica, macis, singulorum drachmas duas & semis. Piperis nigri ac longi, santalorum omnium, agallochi, singulorum sesquidrachmam. Cornu cervi crudi drachmas quatuor: unicorni drachmam unam: ofis cordis cervini, ramentorum eboris, virga cervina, castorei, singulorum scrupulos quatuor. terra Lemnia drachmas tres: opii sesquidrachmam: margaritarum orientalium, ramentorum smaragdi, hyacinthi corallij rubri, singulorum sesquidrachmam: caphura drachmas duas: mastiches, thuris, styracis, myrrhe gummi Arabici, resinae terebinthina, sagapeni, opoponacis, laserpitii, singulorum drachmas duas & semis: moschi odorati, ambari cuiusq; drachmam olei chalcant ho confecti unciam mediā. Pulvis cordialis temperati, diamargariti, diamoschi, diambari, electuarij è gemmis, pastillorum caphura, scilla singulorum drachmas duas & semis: pastillorum vipera uncias duas. Succo oxalis, sonchi, scordij, echij, buglosi, melissophylli, singulorum selibram, hypocistidis drachmas duas. Theriace electa, Mithridatii optimi, cuiusq; uncias sex. Vini veteris albi odorati libras tres: sacchari è Medera insula, vel optimi mellis libras octo & uncias sex. Ex omnib. his summa diligentia & ratione inquisitis atq; selectis, fiat electuarium, eo modo quo theriaca, aut Mithridatis antidotum conficiuntur. Sumendi quantitas est à drachma una usq; ad tres pro ætate & constitutione patientis. Atq; ita omnib. persuadere poteris, antidotum hoc non solum præstantissimū esse (ut ante diximus) contra omnia venena, quæ per os sumuntur, itemq; adversus ea, quæ morsu: elictu relinquantur: verum etiam in pestilentia, cui mirificè opitulatur, non solum quotidie assumptum nuci Ponticæ quantitate ad præservandos sanos, sed etiam ad sanandos jam pestilentia affectos. ubi in morbi principio propinetur ex cardui benedicti succo aut stillatitia aqua vel galega seu ruta capraria vocata, duarum drach. pondere, affectus deinde in lecto ad sudandum collocatus, bugz, aut ter repetita portione, nonnullis tamen interpositis horis. Sanatos enim scio esse quamplurimos hoc tantum singulari auxilio. At si cui in animo fuerit, ut præsentaneum adferat auxilium, hac faciat oportet. Antidoti præscripti libram accipiat, libram item syrupi è citrei mali cortice parati. & libras quinq; aqua vitæ vocata, ex optimo odoratoq; vino confecta, totiesq; vitreū organū repurgata, ut quinta essentia speciem præseferat. Deinde omnia hac in vas vitreum injiciat duplæ a rebus inditis capacitatis: postea vasis ore ita obturato, ut nullus spirandi meatus relinquatur, magna dexterritate aquam in vase cum electuario tamdiu agitet, donec totum dissolvatur: atq; tum vas ore cera, vel pice obducto in mensem integrum reponat, quod tamen bis in hebdomada agitari convenit eo modo, quo antea dictū est. fit enim, ut electuarium facile residat in fundo, si dimittatur. Exacto deniq; mense claram aquam aureoq; colore nitentem, electuario supernare inveniet. & quæ jam omnem illius vim in se contraxerit. Tum itaq; vas ipsum aperiat, & in vas aliud item vitreum lymphidam aquam paulatim effundat, cuius os cum cera, & membrana accuratissimè obturet: nam si illud diei spatio apertum sineret, omnis conclusa aqua in auram evanesceret. Tanta hac aqua virtute pollet (quod millies expertus sum) ut quatuor drachmarum pondere pota vel per se, vel cum pari odorati vini quantitate, vel stillatitia cuiusvis aquæ ad cordis robur facientis ubi quis ictus, vel demorsus à quocunq; venenato animali, in tanto mortis discrimine versaretur, ut vocem, visum, ac reliquos ferè sensus amisisset, agrum ingenti adstantium admiratione à longo veluti somno excitat. Quin & vomitione plerumq; plurimam insectorum humorum copiam exhaurit. Cuius rei exemplo (prater alia innumera) nuper mihi fuit præfecti oppidi Vipaci uxor, quam à vipera in dextra manu demorsam, & jamiam de nulo rationem cum charonte inituram, hac aqua in vitam à morte revocavit. Id quod etiam paulò post contigit cuidam misera Sclava ab alia non dissimili vipera manu demorsa. Hæc idem similiter præstat contra venena quæ per os sumuntur: siquidem ea adeo tenuis essentia, efficax & penetrans est, ut momento visua in omnes corporis venas permeet. Quin & eosdem præbet effectus in alios quam plurimos morbos, quos brevitati studens prætereo: quandoquidem prudentes, & periti medici, habita huiusce virum exacta ratione, eam adhibere poterunt, ubi legitime convenire censebunt. Porro antidotum alterum generosum pariter & singulare, oleum illud est, cuius superius lib. 2. capite de scorpionibus, item quarto capite de aconito à nobis facta fuit mentio. Id pulvis extrinsecus patientibus illitum, nempet temporum, manuum ac pedum, quinetiam extrema cordis parti ad sinistram mamillam, repetita alternis tribus horis illinitione, efficacissimè succurrit omnibus venenis per os sumptis, quæ tamen ex erodentium genere non fuerint. Similiter viperarum, aspidum, & cuiuscunq; deniq; venenati animalis morsibus singulari auxilio est, ut in processu latius explicabimus. Præstat præterea iudem locis semel quotidie inunctum non quidem calidum, sed frigidum, ad præservandum à pestilentia homines, qui eo se inungunt, quin etiam ad sanandum jam pestilentia affectos: necat quoq; vermes, naribus & pulsantibus arteriis inunctū, & præsertim ubi cetera auxilia non valeant. Ut autem omnes intelligant quàm maximum sit in me juvanda posteritatis studium, modum, quo illud conficitur, hic describere non gravabor. Sumantur itaq; ineunte mense Maio, quo tempore confici debet, olei communis centum annorum, sin minus sui temporis vetustissimi libras tres: foliorum hyperici virentis manipuli tres. Oleum in vas vitreum duplæ a contento capacitatis imponatur, inde hypericum aliquantulum antea contusum infundatur: deinde vas cera, & membrana obturetur. & medium in tenuissimam arenam condatur, loco ubi tota die insolari possit, atq; inibi sinatur ad decimum vel duodecimum diem usq;. Quo exacto tempore mergatur vas in calentis aquæ balneo ad viginti quatuor horas: mox oleum ab herba exprimatur. Hoc factū sumatur hyperici, chamadryos, calamintæ, cardui benedicti, singulorum manipuli: quæ omnia prius diligenter confusa oleo admisceantur, ac subinde vas in prædictum mergatur balneum trib. continuis diebus: extrahatur deinde, & ab incoctis herbis exprimatur. Post hæc accipiantur florum hyperici manipuli tres, qui à caulibus probè repurgati, & contusi in prædictum oleum infundantur, ac in idem balneum per triduum reponantur. Post id tempus eximantur, & ut prius exprimantur. Idem fiat ter aut quater, usquedum oleum sanguineum colorem referat. His peractis sumatur hypericum, quod jam defloruerit, & ab ejus cacumine grana illa viridia excerpantur, quæ hordæaceis granis similia deprehenduntur, in quibus semen continetur. Ex his itaq; tres confertim manipuli decerpantur: qui postea tusi, & vino meraco albo aliquantulum persusi in oleum prædictum infundantur, & cum eodem vitro, in arena sepulsi, octo diebus continuè insolentur. Quo tempore transacto tridui spatio in balneum immittantur, post colentur & modo prædicto

Antidoti
Matthioli
ulus.

Potio ex
prædicto
antidoto.

Aquæ
Matth.
vis.

Alterius
antidoti
descri-
ptio &
vires.

Ol. scor-
pionum
coflectio.

prædicto exprimantur: tertio aut quarto similiter dictum semen in oleo macerari debet, donec id obscuri sanguinis colorem representet. Ad hæc sumatur scordii recentis, calamint hæ, centaurij minoris, cardui benedicti, verbenacæ, dictamni Cretensis, singulorum medius manipulus: tundantur omnia, mergantur in oleum prædictum, & vas in balneum iterum imponatur per biduum continuum, dein colentur, & exprimantur, ut supra. Postea sumantur zedoria, radicem dictamni albi, gentiana tormentilla, aristolochia rotunda, singulorum drach. tres, scordij manipulus. Tundantur item omnia, infundantur & immittantur in balneum, ibiq; permaneant tribus diebus continuis: colentur deinde & exprimantur. Infundantur denuo styracis calamitæ, laseris, cujusq; drach. sex, baccarum juniperi drach. quatuor, melanthij drach. dua, casia odorata (cinnamomum officina vocant) drach. novem: junci odorati, cypri, singulorum sesquidrachma: santalorum alborum semuncia. Tundantur omnia (ut pluries de aliis dictum est) & in idem oleum infundantur, & per triduum continuum in balneo macerentur, demum colentur & exprimantur, modo quo antè dictum est. Postremò ad sint oportet trecenti scorpiones vivi diebus canicularibus collecti. In vase vitreo conclusi, cineribus calidis superponantur, & cum eos præ calore sudare, atq; irasci constet, omne jam dictum oleum calidum superjiciatur. Sed advertendum est, ne id adeò fervens sit, ut vas disrumpat, obturatum statim vasis ore in balneo tribus continuis diebus contineatur: deinde coletur & exprimatur. Projectis interea scorpionibus, rursus in oleum infundantur rhabarbari laudatissimi, myrrhæ communis usus, aloes hepaticæ, singulorum drachma tres: nardi Indici drachma dua, croci drachma una: theriacæ electæ, electiq; Mithridatij, cujusq; semuncia. Quæ ex his tundenda sunt, terantur, mox ultimo infundantur in oleum, quod per triduum continuum contineatur in balneo. Quo factò oleum non amplius percoletur, sed deinceps recondatur, perinde ac opobalsamum, quippe quod mirandum sit remedium ad jam dicta venena, & præcipue contra napellum, quo insecti suere, ut experimentum fieret. Corfi illi duo viarum obseffores, quorum historiam supra retulimus lib. 4. in aconiti mentione: ad cujus lectionem, ne idem bis repetamus eos rejicimus qui ejus desiderio capiuntur. Caterum ut omnia mea in Reipublica commo-

10° dum effundam, tertium quoq; Antidotum addam, quo nihil sanè valentius ad venenorum vim coercendam: nempe pulverem illum saluberrimum: cum quo (ut superius lib. 4. de aconitis differentes retulimus) ij sanati sunt qui Arsenicum & Napellum hauserunt. Datur robustius drachmarum duarum pondere, cum ceteris drachma sufficiat, ex vino Cretico, vel alio pariter generoso, repetiturq; potio per intervalla, ubi una tantum non sufficiat, verum tunc obolus satis est. Qui quidem pulvis, tamen si mirum in modum deleteria venena omnia superat, vincit ac destruit, non tamen si præsumatur ab iisdem præservat. Parandi ratio hæc est Sumas radicem minoris pbi drachmas quatuor. Vincetosticti, urtica vulgaris, eadem præservat. Parandi ratio hæc est Sumas radicem minoris pbi drachmas quatuor. Vincetosticti, urtica vulgaris, eadem præservat. Parandi ratio hæc est Sumas radicem minoris pbi drachmas quatuor. Vincetosticti, urtica vulgaris, eadem præservat.

20° Pulvis contra venena.

30° Antidotum hæc ratio.

40° Antidotum hæc ratio.

50° Antidotum hæc ratio.

60° Antidotum hæc ratio.

Pulvis
contra
venena.Antidotum
hæc ratio
est sanguinis
nibus de
scriptio.Antidotum
hæc ratio
est scinco
delectio
ptio.Succeda-
nea quæ
de admittenda.

veri debet, ut puta rhus, absinthium, iris, gentiana, vel id genus alia aliqua medicina, si quis minus boni duplum loco præstantissimi accipiat, & corpori vel extrâ vel intrâ admoveat, duplicatio etiam nocebit: ac si multis aliquod optimum commiscendum fuerit, quod se aucturum aliorum vires respondeat, si præstantissimum desit, pejus nihil erit uti duplo illius, qui proprietates ejusdem generis habeat, etiamsi deterius hoc illo videatur. Cassia quidem cinnamomo genere proxima usq, adeo est, ut ex ipsa quandoq, cinnamomum oriatur, spectenturq, nonnunquam cassie arbores integræ, in quibus aliqua cinnamomi virgulta è cassia ramis prodeant. Simile autem istud est non vino aut pani, sicut Quintus dicebat, sed vitæ functionibus in extruenda domo, in fabricanda navi, in tollendis & transponendis oneribus, in omnibus deniq, vitæ actionibus, in quibus quod peragendum erat ab uno homine robusto, si absit, à duobus imbecillioribus perficiatur: hac Galenus. Ex quibus verbis omnibus palam est, Galenum non assentire, ut in compositis medicamentis unum simplex pro alio supponatur, nisi ex ijs sint, quæ eandem naturam sortiuntur, ut cassia & cinnamomum. Quare illud inde colligendum esse putaverim, quod perperam faciant ij, qui rem hanc aliter intelligunt. Porro & illam antidotum, quæ juniperi baccas, terramq, Lemniam recipit, summopere laudavit Gal. eamq, lib. 2. de antidotis memoria prodidit, hisce verbis: Antidotus, quæ exhibitæ accipientem tutum à venenis reddit, sic habet. Baccarum juniperi drachmas duas terra Lemnia drachmas duas & obolos duos. Hac ubi in pulverem redegeris, oleo aut melle commiscebis & repones: atq, cum opus fuerit, ex aqua mulsa cyathis duobus quantum est avellana dabis. Hac antidoto Nicomedes rex utebatur, si quando suspectos habuisset, qui se vocarent. Nam si venenum non subsit, quæta manet: sin adsit, nauseam concitat, & evomere cogit, ita ut venenum quoq, cum antidoto rejiciatur. Sed hæc hæcenus dicta sufficiant, quantum ad venenorum omnium in universum rationem, quandoquidem de ijs privatim, eorumq, auxiliis, & antidotis in singulorum mentione diffusius agemus.

Antido-
tus ex
terra Le-
mnia,

10

Κανθαρίδες.

CANTHARIDES.

CAP. I.

20

Quibus datæ sunt Cantharides, signa eveniunt gravissima. Ab ore enim ad vesicam usq; cuncta erodi sentiuntur: picem aut simile quiddam cedriæ respiciunt: dextra præcordia inflantur: urinam ægre reddunt, & subinde cum lotio sanguinem emittunt: strigmenta non secus atq; dysentericis, alvo deferuntur: fastidia urgent: animo linquantur, obortaq; vertigine concidunt: postremo mente abalienantur. Ergo antea quam tale nonnihil accidat, dato oleo, aut supradictorum aliquo, vomere cogantur: mox ubi vomitione plurima rejecerunt, halicæ aut oryza, tragi aut ptisanæ cremor, aut decoctum malvæ, aut seminis lini, aut fœnigræci, aut radicum althææ, quam Latinus sermo ibiscum appellat, clystere infundatur. Præterea nitrum eisdem dandum, ex hydromelite, ut quæ stomacho adhuc, aut intestinis adhærent, eluendo excernantur ac descendant. Quæ nisi sic discutiantur, ingesta in alvum ex nitro aqua mulsa, vacuari debent. Derur deinde vinum aut passum, in quo pineoli nuclei, aut cucumeris semina contrita sint aut ex lacte, aut mulsa, aut anserinus adeps in passo liquefactus. Inflammatæ autem partes, hordei farina cum mulsa decocta perungantur. Ab initio admota cataplasmata nocent, quod citatus ab eis calor, illapsus virus ita remoratur, ut in principes se partes insinuet: ipsa tamen interjecto tempore, molestissimis inflammationibus opitulantur, utpote quæ dolores & permulceant & leniant. Tum ubi corpus calfaciente oleo inunctum fuerit, in solium descendere oportet, ac lavare, ut per cutem sumam, quæ corpori noxia inhæserunt, etiam excernantur. Et dejectiones multifariam moliri oportet, ne affectus infigatur, & stabilitatem capestat. Gallinaceis carnibus & hædinis, aut suillis catulis, maxime pinguibus, & tenerimis, ac cum lini semine coctis, vesci debent: siquidem alvum cient, atq; venenorum acrimonias hebetant. Vinum dulce liberalius ebibatur. Prodest thuris cortex, & Samia terra, quæ aster appellatur, si quaternæ singulorum drachmæ cum passo sumantur: item pulegium ex aqua tritum: irinum aut rosaceum, cum rutæ decocto: recentes vitis ramuli, cum passo detriti. Longè omnium potentissimè antidota auxiliantur, cum aqua mulsa, drachmis quatuor pota.

Cantha-
ridum
malefica
& noxia
vis.

Cantharidum tum historiam, tum etiam facultates superius libro secundo, ubi & earum picturam exhibuimus, adeo diffusè lateq, tradidimus, ut supervacuum ducere hoc in loco plura de eis rememorare, nisi nunc de earum malefica & noxia vi nobis differendum esset. Cum igitur Cantharides excalescant recessu quarto, & exiccent secundo, nil sanè mirum fuerit, si erodant, ulcerent, & deniq, sumentes interimant. Nocent privatim vesicæ, omnibq, urina inservientibus membris, non modò hausta, sed quandoq, etiam exterius illita, ubi exulcerare sit opus: præsertim cum amplis admiscantur cataplasmatibus, lociq, ilinuntur vesicæ propinquioribus: nempe coxendicis articulis dolore diutius tentatis, vel pubi vel renibus, vel testibus. Quo fit, ut qui has hauserint, exulcerata inde vesicæ, magnis in urina reddenda excrucientur doloribus: quanquam præter id omnia in universum ledant viscera, quod suapte natura erodant, & postremo necem inferant: namq, sua venesica, & perniciofa vi deradunt internos meatus omnes, quibus obviant. Proinde nec mirum si cum lotio sanguinem extrahunt, erosus ab eis vas: neq, si quando (ut recentiorum quidam dixerunt) penis ipse, testes, pubes, & vesicæ cervix intolerabili inflammatione vexentur. Hinc enim plerumq, evenit, ut qui hauserint, urina stillicidio afficiantur non sine intolerabili ardore angustiaq. Ceterum picis & cedriæ odor, quem à cantharidibus male affecti gustu & olfactu percipiunt aliunde, meo quidem iudicio, non provenit, quàm à vaporosis humoribus in ventriculo & jecinoze adustis, intensa hujusce veneni caliditate. Ab ea siquidem dum excuruntur humores, quadam invicem sit commistio, quæ propriam tum gustum, tum odoratum insiciendi facultatem adipiscitur. Inflammantur præterea dextri lateris præcordia, quippe cum veneni vis in jecur facilius, quàm in lienem excurrat, mirum utiq, non est, si concitatus ibi inflammatio: potius dextrum, quàm sinistrum agoret latus. Nec alia ratione fit inde fluxio dysenterica similis, secum deferens intestinorum ramenta, quàm quod Cantharides ipsæ ad intestina descendentes, acerrima sua vi ea exulcerent, & abradant. Defectus verò animi, ingens anxietas, cordisq, angustia partim eveniunt, doloris, ardoris intolerabilisq, inflammationis exuperantia: partim verò deleteria vi pharmaci, quæ usque adeo resolvit vitales spiritus, & imbecillos reddit, ut inde affecto corde, hæc tam seva oriantur symptomata. Quin & ob id vertiginosi fiunt, delirio amentiaq, capiuntur, qui eas sumperint, quod venenosa exhalationes, quæ à colliquatis humoribus in inferioribus membris sursum in cerebrum feruntur, adeo ipsum insiciunt, ut facile animales facultates corrumpantur, ratioq, ipsa pereat. Sed ut his omnib succurratur incommodus primum sanè necessarius fuerit (ut etiam Dioscorides inquit) cantharidas ipsas extra corpus ducere, cre-
br is ex-

ympt
matum
causa.

Cantha-
ridum
veneni
curatio.

60